

Pastor Helge Heinsens Flensborg-erindringer ca. 1909-30

Ved *Lars N. Henningsen*

Sidst i 1970'erne satte pastor emeritus Helge Heinsen (1909-81) sig til at skrive sine erindringer. Det blev beretningen om et liv præget af grænselandets omskiftelser. Heinsen var født i Flensborg 1909. Faderen var fra Nordslesvig, men tysk embedsmand. Også moderen havde en dansk baggrund, selv om en del af familien kom fra Frederiksstad-Ejdersted-området. Der var 9 børn i hjemmet, og faderen døde, da Helge var kun 4 år gammel. Hjemmet blev præget af moderens indremissionske holdning. Det var derfor også et hjem, som var meget tilbageholdende, når det gjaldt de nationale tilkendegivelser. Den tyske omverdens assimilerende kræfter gjorde sig klart gældende. Trods en dansk tilknytning talte børnene tysk, og man deltog i tysk kirkeliv.

Først Verdenskrigens afslutning, afstemningstidens uro og det nye danske kirke- og ungdomsarbejde i Sydslesvig sikrede familiens plads i det danske miljø. Helge Heinsen kom på ferieophold i Danmark, blev medlem af KFUM, besøgte den danske kirke – men var også på tysk ferieophold, og blev konfirmeret på tysk.

Tre brødre valgte at blive præster, fra Københavns Universitet. Heinsen fortæller i sine erindringer om studieårene og den efterfølgende præstegerning ved Christianskirken i København (1937-39), i Rimsø-Kastbjerg på Djursland (1939-47) og sidst i Nærrå-Bederslev på Fyn (1962-76). Undervejs søgte han tilbage til udgangspunktet: Fra 1947 var han dansk præst i Husum og Frederiksstad, og han var i disse år med i opbygningen af det nye danske kirkelige arbejde i Sydslesvig.

Heinsens erindringer giver et bredt billede af hans oplevelser og erfaringer i de forskellige virkekredse. Husum-afsnittet fortjener i høj grad publicering. Her vil vi imidlertid nøjes med hans skildring af barndommen og den tidlige ungdom i Flensborg frem til studiets begyndelse i København. Læseren får i disse afsnit et godt indtryk af bybefolkningens levevilkår under 1. Verdenskrig. Man fornemmer, hvilke vanskeligheder en ubemidlet postembedsmandsenke måtte kæmpe med, for at klare dagen og vejen for de 9 børn. Omverdenen satte sit præg på børnene. Man mærker, hvordan de nationale spørgsmål i det missionske hjem ikke var det eneste saliggørende. Beretningen viser, at det danske kirke- og ungdomsarbejde efter 1920 var af afgørende betydning for

Helge Heinsens oldeforældre på mødrene side, vær Jürgen Büsing og hustru Anna Margarethe Edsen i Frederiksstad. Foto J. F. Dircks, Frederiksstad, formentlig o. 1880. Privateje.

dem, som sluttede sig til. Endelig får vi et anskueligt eksempel på, hvordan det i en tid uden offentlig studiestøtte kunne lykkes at føre en søskendeflok gennem et akademisk studium.

»Mine forældre

Der ligger en lille gade i nærheden af Angelbogade i Sct. Hans sogn i Flensborg, der hedder »Waitzstr.« og vistnok er opkaldt efter en berømt tysk historieforsker. I denne gade nr. 8 blev jeg født den 22. juni 1909 som 6. søn af overpost- og telegrafassistent Hein Heinsen og hustru Helga Antoinette Kragh. Min mor har altid hævdet, at jeg var et søndagsbarn, men så vidt jeg kan regne ud, er jeg født en tirsdag.

Min far var dansk nordslesviger, født i Arnum, Højrup sogn i 1871 som søn af husmand (Kätner) Peter Heinsen og hustru Bodild Kathrine født Sønnichsen. Af Haderslevhus lens jordebøger samt af sønderjyske kirkebøger fremgår, at slægten Heinsen stammer fra Vellerup by, Agerskov sogn, Rangstrup herred. Her levede 1539-1543 Hans Heinsen, 1597-1640 Hans og Michel Heinsen, 1642 Michel og Matias Heinsen, 1698-1716 Hein Nissen, Nis Heinsen osv.

Postmedhjælper Hein Heinsen (1871-1913) og hustru Helga Antoinette f. Kragh (1875-1966) som forlovede i 1895. Foto Otto Koch, Husum/Frederiksstad. Privateje.

Mors slægt stammer på fædrene side fra Haderslev og Koldingegnen og består mest af håndværkere, skræddere og murere. På mødrene side stammer mors slægt fra Frederiksstad og Ejdersted: Tønning, Katharinenherd, Garding, dog forekommer også Norderstapel, hvor mors oldemor Heicke, født Jensen, angives at være født i 1788.

Det var meningen, at far skulle overtage ejendommen, men han interesserede sig ikke for landbruget og ville hellere være embedsmand. Så afkrævede farfar ham det løfte, at han ikke skulle vælge lærergerningen, der i prøjsisk tid jo gik ud på at fortyske børnene og ungdommen.

Far valgte postvæsenet og fik sin uddannelse først i Toftlund og siden i Kiel. Som ung postmedhjælper kom han derefter til Frederiksstad.

Her lærte han min mor, »den danske Helga« at kende, idet han kom til at bo i min oldemor »Oma Büsing«s pensionat, hvor min mor Helga Antoinette Kragh opholdt sig fra sit 9. år.

Mor var ellers født i Middelfart den 7. oktober 1875 som datter af senere stationsforstander i Ry Carl Christian Kragh (d. 1906 i Hover ved Vejle) og hustru Doris født Büsing (født i Frederiksstad).

Morfar lærte mormor at kende, da han som ung jernbaneassistent var ansat ved en af Danmarks dengang vigtigste jernbanestrækninger fra Flensborg til Tønning.

Stationen Büttel ligger kun nogle få kilometer fra Frederiksstad, så morfar har jo nok aflagt byen sit besøg og her lært sin tilkommende at kende.

Men da Prøjsen i 1864 indlemmede både Nord- og Sydslesvig i det prøjsiske rige og senere det tyske kejserrige, flyttede morfar nordpå til Middelfart. Her blev mor født i 1875.

Ægteskabet var dog ikke særlig lykkeligt. Mor hævder, at morfar havde andre kvinder. I hvert fald havde han et forhold til en buffetdame, som han senere giftede sig med, og mor fortæller, at efter hendes rigtige mors død førte hendes gamle farfar, der havde været skrædder i Haderslev, hus for dem. Han var en troende mand, og da han så, hvorledes tingene udviklede sig, og at morfar efter mormors død agtede at gifte sig med buffetdamen, rejste han tilbage til Haderslev.

Så snart morfar havde giftet sig med buffetdamen og var blevet stationsforstander på Ry station ved Himmelbjerget, begyndte en slem trængselstid for børnene. De mærkede, at de var i vejen for deres stedmor, og at denne derfor hadede dem. På enhver måde bagtalte hun børnene over for deres far, beskyldte dem løgnagtigt for tyveri og uredelighed og mishandlede dem ofte ganske uden grund. Således måtte de, når der kom fremmede, sidde sammenkrøbet i et lille rum under trappen, og når de fremmede spurgte, hvor pigerne var henne, løj hun og sagde, at de var ude at lege.

Mor fik lov til at gå med de samme sko, da hun var 9 år, som hun havde fået som 5-årig, og ofte måtte lærerinden i skolen om vinteren tage de alt for små og trykkende sko af hende og varme hendes fødder.

Børnene bad meget til Gud om hjælp, og deres bøn blev hørt på en ejendommeligt måde.

I Frederiksstad sad Oma Büsing og var meget spændt på at høre, hvordan det gik hendes børnebørn med den nye stedmor, hvis rygte jo ikke var allerbedst. Hun henvendte sig derfor til nogle jødiske hestehandlere. De hørte til den strengt ortodokse menighed i Frederiksstad, og tit på deres rejser kom de til Jylland for at opkøbe heste og sende dem sydpå. En af dem hed Heimann, og hver gang, han havde været på Silkeborgegnen, måtte han indrømme, at han desværre ikke havde haft tid til at spørge efter børnebørnenes befindende. Så skete det netop i de dage, da børnene var kommet under politiopsyn, at Heimann under sin hestehandel skulle med toget fra Ry station, men kom for sent. Han forsøgte at løbe efter det, men forgæves. Udmattet af løbeturen satte han sig på en kasse ved stationen og læste navnet »Stationsforstander Kragh«. Nu havde han jo god tid til at udføre Oma Büsings ærinde.

Selvfølgelig kunne han ikke forespørge i selve stationsforstanderboligen, men henvendte sig til snedkeren ved siden af, hvor han fik en udførlig beretning om de hændelser, der havde fundet sted.

Alt dette meddelte han ved sin hjemkomst til Oma Büsing, der, resolut som hun var, omgående satte sig i toget mod Ry og hentede Helga til Frederiksstad, hvor hun blev sat i den »Højere døtreskole«, en privat realskole, som blev ledet af remonstrantpræsten i byen. Således lærte den dansktalende pige snart korrekt højtysk i skolen og omgangssproget plattysk under det daglige arbejde.

Oma Büsing, der var født Anna Margarete Edsen, og stammede fra Katharinenherd i Ejdersted, var en overmåde dygtig og handlekraftig kvinde. Født i 1826, giftede hun sig med den i 1816 i Tønning fødte væver og købmand Jürgen Büsing og flyttede til Frederiksstad, hvor de købte et temmelig stort hus i Prinsessegade 7. Her var plads til både værksted og købmandshandel og pensionat.

Under bombardementet af Frederiksstad i 1850 lavede hun mad til oberst Helgesen og hans soldater, idet hun lånte store gryder hos naboerne. Hun var dengang en ung kone på 24 år. Da hun var 63 år i 1890, døde hendes mand, og hun førte i mange år væveriet videre ved hjælp af svende og købte uld op i Ejdersted, Ditmarsken og Stapelholm. Kunderne fik til gengæld gratis te, når de med deres hestevogne besøgte markedet i Frederiksstad. Også pensionatet blev ført videre, og her var de to datterdøtre til god hjælp.

I Oma Büsings hus blev der holdt kristelige møder. Det var vistnok missionærer fra Breklum, der førte ordet her. Mor fortalte, at der en aften blev talt

om den kristne glæde, og det blev fremhævet, at det var den eneste glæde, som var bestandig og kunne bære under alle forhold. Den glæde kunne mor tænke sig at eje. Hvor ofte havde hun ikke netop i de dage efter konfirmationen, når hun var til bal og rigtig kunne glæde sig, oplevet, at når lysene var slukket, og hun kom hjem og ville gå i seng, at så var al glæden som blæst bort, og hun kunne græde sig i søvn.

Altså talte hun med missionæren, og da hun fik bekræftet, at den kristne glæde var uforanderlig og kunne fylde et menneske for bestandig under alle livets forhold, gik hun op på sit kammer, bøjede sine knæ ved sengen og sagde: »Gud, hvis du vil give mig den fred, så vil jeg tjene dig for bestandig livet igennem. Det blev hendes livs største oplevelse, da Guds fred sænkede sig over hendes sind, og denne oplevelse blev hun tro livet igennem.

Da den unge postmedhjælper Hein Heinsen kom til Frederiksstad og kom til at bo på Oma Būsings pensionat, varede det ikke længe, før han kom i kontakt med »den danske Helga«. Men deres interesser og livsanskuelser var vidt forskellige.

Mor havde fundet sit ståsted og sin faste tro på frelsen i Jesus Kristus, hvem hun ville følge under alle livets forhold. Far derimod troede ikke på Gud. Det mente han, var de enfoldige sjæles sag. Og gudstroen kunne være udmærket for »masserne« for at holde dem i ave, men han selv følte sig alt for »oplyst« dertil.

Først på sit dødsleje i 1913 blev han gennem sin gamle præst, Nicolai C. Nielsen, der havde døbt og konfirmeret ham og som pensionist levede i Flensborg, ført til troen på Jesus, der har givet sit liv til frelse for os, så han

Helge Heinsen 16 år gammel i 1925. fotograferet med klassehue.

kunne dø med ordene: »Gud, vær mig syndet nådig.« De forskellige syn på livet førte til mange vanskeligheder for de to i forlovelsestiden.

Det endte da med, at de indgik ægteskab med den betingelse, at mor skulle have fuld frihed til at dyrke sin tro, gå til gudstjenester og møder osv.

Vielsen fandt sted på mors 23 års fødselsdag den 7. oktober 1898 i den lutherske kirke i Frederiksstad. Kort tid efter flyttede de nygifte til Flensborg, hvor far havde fået ansættelse som post- og telegrafassistent.

Her i Flensborg blev alle vi 9 børn født som følger:

1. Margrethe Joh. Heinsen 7. august 1899
2. Peter Heinsen 4. oktober 1900
3. Carl Heinsen 24. december 1901
4. Johanne Heinsen 10. oktober 1903
5. Hein Heinsen 13. marts 1905
6. Hans Heinsen 20. juli 1906
7. Johannes Heinsen 4. november 1907
8. Helge Heinsen 22. juni 1909
9. Doris Kathrine Heinsen 20. juni 1911

Familien kom til at bo i Waitzstr., senere i Helenen Allee, der lå ud til jernbanen, der dengang havde sin hovedbanegård, hvor nu ZOB ligger og i nærheden og med udsigt over mølledammen, der strakte sig lige til det gamle kloster, og på hvis grund i dag ligger det Tyske Hus.

Senere flyttede familien til Friesische Str. nr. 94 og 107 og kort efter fars død til Margarethenstr.

Allerede i 1906 blev far angrebet af astma, der besværliggjorde hans vejrtrækning. Han mente, at sygdommen skyldtes det meget støv, der ophvirvledes i pakkeafdelingens store hal og lod sig forflytte til lugetjenesten, hvor der ind- og udbetaltes penge og frimærker. Da dette heller ikke hjalp, og lægen gav ham det råd, at han skulle opholde sig meget i fri luft »og lade vinden blæse sig om næsen«, fik han tjeneste ved telegrafarbejdet. Det vil sige, at han skulle føre tilsyn med det arbejde, som telegrafarbejderne udførte, når de med deres kærre drog ud for at lægge nye telegrafledninger eller reparere de gamle.

Dette arbejde havde for far den skavank, at når de nåede frem til arbejdsstedet, arbejdede mandskabet videre, mens far som tilsynsførende måtte stå stille, eller om vinteren, når det var koldt, se at få varmen ved armsving og trampen i jorden. Arbejdet ved telegrafvæsnet gjorde hans helbredstilstand snarere værre end bedre.

For at få lindring var den eneste da kendte metode at rulle et kræmmerhus af papir og sætte en tændstik til randen og indånde de svovldampe, der opstår ved forbrændingen. Heller ikke denne metode havde nogen virkning. Som en sidste udvej rejste far på kurophold i Bad Reichenhall i Ober-Bayern ved

Berchtesgaden i nærheden af den østrigske grænse ved Salzburg. Men også denne dyre foranstaltning var forgæves. Den 11. juni 1913 døde han efter 7 års lidelse, de sidste år mest sengeliggende.

For mor må fars død have været et hårdt slag. 38 år gammel stod hun nu alene med 9 børn og en lille pension efter en embedsmand med 15 års tjeneste. Men mor fandt hjælp i sin tro. Hendes ledestjerne var ordet i Matthæus 6,33: »Søg først Guds rige og hans retfærdighed, så skal alle disse ting (mad, drikke, klæder osv) gives jer i tilgift«. Dette ords sandhed bar hende gennem hele livet, indtil hun døde, 91 år gammel. Og vi, hendes børn, har gang på gang måttet opleve, hvordan Gud i tilsyneladende håbløse situationer skabte en udvej og lagde alting til rette for os.

1. Verdenskrig

Da jeg ved krigens udbrud i 1914 kun var 5 år gammel, er det ikke at forvente, at jeg skal kunne huske ret meget af denne afgørende begivenhed. Selvoplevelse og andres beretninger kan ikke altid afgrænses skarpt, men selve krigsårene satte på afgørende måde deres præg på den daglige tilværelse, hvoraf mange enkeltheder står klart i erindringen.

Således plejede mor om efteråret, når frugten var billig, at koge marmelade for hele vinteren. Den blev hældt i to store krukker og sat op i klædeskabet i entreen. Min lillesøster Doris, som var to år yngre end jeg, havde nøje fulgt begivenhedernes gang og så hver dag med længselsfulde blikke op til krukken på garderobeskabet med det spændende indhold og tiggede for at få lov til at smage. Men hun fik som svar, at marmeladen skulle gemmes, til der eventuelt blev hungersnød. En dag var det slut med hendes tålmodighed, og hun udbrød: »Bliver det dog ikke snart hungersnød?!«

Efter krigsudbruddet begyndte militæret at præge gadebilledet i Flensborg. Vi boede dengang i et af de sidste huse i Frisergade, nr. 107. Mod vest fører gaden til kirkegården ved Fredshøjen og videre mod Hyrdehuset, der i dag er flyveplads, men dengang blev brugt som troppeøvelsesplads »Große Exe« (eksterserplads) i modsætning til »Kleine Exe«, ved Frisergade, der den dag i dag benyttes til de årligt tilbagevendende markeder (Jahrmakt).

Da soldaterne dagligt marcherede forbi vore vinduer på vej til øvelsespladsen i fuld mundering, fulgte vi 4-6 årige drenge, der endnu ikke gik i skole, dem tit et langt stykke vej. Der var mange ældre folk imellem, sandsynligvis landstormtropper eller reservister. De havde megen morskab af os, og tit, når det var varmt sommervejr, fik vi lov til at bære deres gevær eller stålhelmet, så

sveden haglede ned over vore ansigter, men vi var stolte over vore bedrifter og syntes, at det var spændende.

Med den begyndende skolegang, hvor vi i mellemtiden var flyttet til Bov Landevej 4, i den nordlige del af byen, begyndte krigens alvor allerede at melde sig. Så vidt jeg husker, bestod den gamle kommuneskole, Petri Schule I, i den øvre ende af Bov Landevej, af to bygninger, hvoraf den ene snart blev indrettet til lazaret. Her så vi daglig sårede og lemlæstede soldater færdes på krykker eller med forbindinger på alle dele af kroppen, eller blive båret på triste bårer med mørkebrunt betræk.

Skoletiden

Militæret har nok ret snart fået brug for hele den gamle skole på Bov Landevej. I hvert fald flyttede vi i 1915 eller 1916 ind i en splinterny skole i Åbenrågade, Petri Schule II. Det var en stor oplevelse. Men på grund af krigen var klassekvotienten meget høj. Vi var i hvert fald over 40 drenge i klassen, og da opdragelsen i hjemmene på grund af mændenes fravær og mødrener udearbejde på skibsværft eller fabrikker lod meget tilbage at ønske, var disciplinen på skolen ualmindelig skrap. Der vankede ikke kun øretæver; også spanskrøret blev flittigt brugt. Særlig galt var det for de fattige glaspusterdrengene fra Klues, der under forældrenes fravær var meget overladt til sig selv.

På den måde har jeg meget triste minder fra skoletiden. Hvis der f.eks. var nogle drenge, der blev grebet på fersk gerning, fik de først af spanskrøret, derefter et brev med hjem, dernæst en mindstekarakter 5 i opførsel og endelig i særlig grove tilfælde forflyttelse til en lavere klasse.

Så skete det, at snart den ene, snart den anden af kammeraterne meddelte, at nu var deres far eller bror blevet såret eller faldet på øst- eller vestfronten. Værst var det dog, når meddelelsen lød på »savnet« (»vermißt«). Så kom familien til at leve i uro og uvished mellem håb og fortvivlelse i årevis.

Peter soldat

Også vort hjem blev ramt af krigens ubarmhjertige lov. Vor ældste bror Peter havde præliminæreksamen og kunne som såkaldt »einjährig Freiwilliger« blive officer efter kun et halvt års militærtjeneste. Derfor meldte han sig ligesom resten af klassen kun 17½ år gammel, idet han som 18-årig alligevel ville være blevet indkaldt.

For det meste fik disse unge så lov til at vise deres flotte officersuniform derhjemme, før de blev sendt til fronten, hvor de faldt som fluer, idet de jo skulle gå foran mandskabet under angrebene.

Efter sin indkaldelse til garden i Berlin forlod han Flensborg en dag i juni

1918. Det var ret varmt i vejret, så han ville ikke have overfrakken på, som han jo alligevel skulle have besvær med at sende tilbage efter ankomsten i Berlin. Transporten af de vordende soldater foregik som sædvanlig i kvægvogne, hvis døre jo ikke måtte lukkes helt på grund af ventilationen. Altså blev de unge skubbet nærmest til åbningen og gennemtrækket. På den måde har han nok hentet sig en lungebetændelse, som ingen tog sig af.

Da han en af de nærmeste dage ville melde sig syg med høj feber, blev det af underofficeren afvist som »hjemve«. Så fortsatte han øvelserne, indtil han styrtede. Men stadig troede underofficeren, at det var bluf eller fup, og gav kammeraterne befaling til at få ham på benene ved hjælp af geværkolberne. Da han stadig ikke rejste sig, måtte man jo give op og aflevere ham på lazarettet, hvor han døde 7. juli 1918.

I mellemtiden modtog vi derhjemme et brev af Peters hånd. Det var ret forvirret. Han skrev, om vi ikke kunne sende ham noget mælk, da han var så tørstig osv. Mor sagde straks: »Det brev er skrevet i febevildelse, Peter må være meget syg.«

Nogle dage senere kom så et telegram. Da hun lukkede telegrammet op, stod der, at hvis hun ville se sin søn endnu engang, måtte hun komme omgående, da han var alvorligt syg, og man måtte regne med døden.

Mor tog så med hurtigtoget af sted til Berlin, hvor hun opsøgte det opgivne lazaret. Hun mødte en stor sygesal, fyldt med mænd i mange forskellige aldre og spurgte en sygepasser efter grenadér Peter Heinsen. Han henviste hende til en seng øverst til venstre i den store sal. Men der fandt hun en tilsyneladende gammel mand med hvidt hår liggende og spurgte samme sygepasser på ny, idet hun ikke kunne genkende den syge og mente, at det måtte bero på en fejltagelse. Men sygepasseren blev nærmest vred og sagde i en barsk tone: »Når jeg siger, det er ham, så er det ham.« Mor satte sig så ved den syge, der tilsyneladende var bevidstløs, og fandt et modermærke, hvoraf hun kunne kende, at den formentlig gamle mand virkelig var hendes søn.

Peter døde der på lazarettet og blev begravet nogle dage senere sammen med 15 kammerater. Det var jo mod krigens slutning. Man havde brug for soldater, derfor gjaldt det om at uddanne dem så hurtigt som muligt. At der derved gik mange menneskeliv tabt, syntes man var uundgåeligt, og det tog man ikke så nøje. Min ældste søster Margrethe (Grethe) og min bror Carl var med til begravelsen.

Min bror Carl fortæller, at mor lige efter Peters død sendte et telegram til Flensborg og bad ham og min ældste søster Margrethe om at komme til Berlin for at være med til Peters begravelse. Den foregik på den måde, at man havde stablet 4 gange 4 kister oven på hinanden i nærheden af kirkegårdskapellet. Hver gang, der skulle foregå en begravelse, blev en kiste taget ned og af

soldater båret ind i kapellet. Her stod feltpræsten rede. Man sang et par salmer, og der blev holdt en kort tale. Derefter blev kisten båret ud igen, og et militærorkester satte sig i spidsen for det lille følge og spillede en sørgesalme på vejen til graven. Det hele var rationelt ordnet og måtte ikke vare mere end 15 minutter. I den række, begravelsen fandt sted, blev en kiste sænket ned i graven, mens en ny grav kastedes i den anden ende af rækken. Så blev den næste kiste båret derhen, og på den måde kunne man overkomme 16 begravelser på ca. 5-6 timer. Det var en slags begravelse på samleband.

Mangel på madvarer

Da krigen begyndte, troede alle, at den jo kun ville vare nogle måneder. Tyskland følte sig så stærk, at man regnede med snart at kunne besejre fjenderne. Dette fremgik af mange politikeres og militæres udtalelser. Men virkeligheden blev jo helt anderledes, og snart mærkedes krigens virkninger på mange forskellige forhold i hverdagen.

Fødevarerationen blev skrappere fra dag til dag. Jeg husker, at vi en tid lang endnu kunne få rigtigt smør. Smørhandleren stod med en lille bismervægt og vejede omhyggeligt enten 50 eller måske endda 25 gram af til os. Mælk kunne efterhånden kun fås til småbørn. Det var selvfølgelig skummetmælk. Og den blev efterhånden skummet så grundigt, at den under opvarmningen blev til en sej, gummiagtig masse. En dag skulle mor i byen for at købe ind. Min søster Hanne fik da pålagt at koge mælken og lave grød. Mor havde instrueret hende om, at mælken, dersom den under opvarmningen løb sammen, skulle opløses igen ved hjælp af en skefuld natron.

Det varede ikke længe, før mælken blev til en sej masse. Alle vi ni søskende blev alarmerede for at se på den mærkelige proces, og det endte med, at min nu ældste bror Carl, der var et par år yngre end Peter, stod på en stol og med en træske løftede mælken ligesom en gummimasse helt op til loftet. Alt dette skete selvfølgelig med megen spænding, og vi havde en dårlig samvittighed over at have leget med den dyrebare spise. Derfor blev der hurtigt hældt natron i gryden, og gummimassen blev igen til normal skummetmælk, som der kunne koges grød af.

Levnedsmiddelsituationen blev forværret, efterhånden som krigen varede ved. Der var ingen, som havde troet, at den skulle strække sig over år i stedet for nogle måneder. Snart mærkedes det på alle livets områder, at krig betød mangel på alt.

Først og fremmest var der ingen håndværkere eller arbejdsmænd at få mere. Alt, hvad der gik i stykker, måtte vi selv se at reparere. »Nød lærer nøgen kvinde at spinde«, siger ordsproget, og det er sandt. Vi lærte efterhånden at klare os selv. »Er noget i stykker, så skil det ad og se, hvad der er galt og prøv

så at rette fejlen eller find en erstatning for det, som er gået i stykker«, sådan omtrent lød recepten. På den måde lærte vi snart at reparere en utæt vandhane ved at sætte en ny læderskive i eller klippe hinandens hår ved at bruge en hårklippemaskine, der kunne købes i enhver isenkrambutik. Således havde jeg, da jeg som student kom til Bethel ved Bielefeld i 1930, aldrig været i en barbersalon. Og da jeg endnu ikke kunne klippe mig selv, gik jeg i mit første studieår flere gange til barberen, hvilket forresten for studenter i Bielefeld var en billig fornøjelse, idet studenter fik stor rabat og kunne få en klipning for hele 50 Pfennig.

Siden har jeg lært at klippe mig selv. Ved hjælp af et kosteskaft, der blev savet over på langs og forsynet med huller, så de to halvdele kunne forskubbes i forhold til hinanden efter at være anbragt i en juletræs fod, og den ene halvdel af det forskydelige kosteskaft forsynet med et spejl, der bliver anbragt i hovedhøjde over for badeværelsets faste spejl, kan man udmærket klippe sig selv, hvilket jeg nu har gjort i over 30 år, så der er ingen dansk barber, der er blevet velhavende på min bekostning.

Madforsyningen blev efterhånden katastrofal. Brødet blev til kartoffelbrød, der næsten ikke kunne hænge sammen længere, og i bagerens gård lå der flere hundrede tønder kartofler stablet op, idet de blev blandet med rugmel og bagt til brød til civilbefolkningen. Men selvfølgelig var også dette erstatningsbrød hårdt rationeret. Jeg husker, at vi på et vist tidspunkt fik tildelt 5 stykker daglig. Dem kunne jeg uden vanskelighed have fortæret på en gang. Men hvad kunne det nytte at spise sig mæt om morgenen og så skulle gå sulten i seng om aftenen. Altså blev brødrationen fordelt med to stykker om morgenen, et stykke til middagsmaden og to igen om aftenen.

Hvert øjeblik kunne der fås madvarer hos købmanden. De kunne kun fås på kort ved at stå i kø i timevis. Vi søskende afløste så hinanden, idet vi stod en halv time hver. Resultatet var for eksempel 4 pund »majsmel«. Dette majsmel havde en bitter smag, men da mor jo var hjemmegående husmor, kunne hun bage det til en slags pladekage. Hver torsdag styrtede vi hjem fra skolen for at få den efter vor mening lækre majsmelkage. Som forandring på den ensidige kost, der hovedsagelig bestod af roer, syntes vi børn, at det smagte vældig godt. Roer blev efterhånden, som kartofler slap op eller blev brugt til brødbagning eller lignende, hovedføden.

Vi havde i en af krigsvintrene 2000 pund roer liggende i kælderens. Deraf blev 13 store kålrabi skrællet, skåret i små firkanter og kogt i vand. Kålroer stuvet i mælk og serveret med flæsk og kartofler er jo en dejlig ret, men kogt i vand uden tilbehør af nogen art, hverken mælk eller kød, danner de en glasagtig masse, som man hurtigt kunne blive træt af. Værst har det jo nok været for mine ældre søskende i overgangsalderen.

Da Peter havde taget sin præliminæreksamen, blev han ansat ved amtsretten i Flensborg som »Justitzanwärter«. Det var før hans indkaldelse til garden i Berlin, altså omkring 1917. Vi spiste gerne middag efter skoletid, altså ved 13-14 tiden. Men Peter kom først hjem ved 17-tiden. Når han så skulle have sin middagsmad, der bestod af en stor pande med kogte kålrabi, søgte mor at gøre det hele lidt mere appetitligt ved at hælde kaffegrumsen fra vores Kathreiners maltkaffekande i panden og rørte rundt i det, så i hvert fald det kedelige glasagtige forsvandt. Så kunne vi andre stå ved siden af og undre os over, hvordan han som ene mand kunne sætte en lignende portion, som vi andre havde været 9 personer om, til livs.

I skolen havde mange, særlig arbejderbørnene, hvis mødre arbejdede på skibsværftet, som skolemad kun en tommetyk skive rå kålrabi med, indpakket i avispapir, som på det tidspunkt var det eneste tilgængelige indpakningsmiddel.

Alt stof blev efterhånden erstattet med papir. Det var skik og brug i Flensborg, at hver klasse i realskole og gymnasium havde sin særlige huefarve. Efter 4 års kommuneskole rykkede man som ca. 10-årig op i »Sexta«. Derefter fulgte »Kvinta« med mørkeblå hue, »Kvarta« med brun hue, »Unter-tertia« med grøn hue med rød stribe og sølvbånd, »Ober-tertia« med samme hue, men med guldbånd, »Unter-sekunda« med lyseblå hue med sølvbånd, »Ober-sekunda« med rød hue med sølvbånd og endelig »Ober-prima« med rød hue med blå guldstribe. Efter studentereksamen var det skik en tid lang at gå med sin »Ober-prima«-hue forsynet med blå-hvidt tværs over huen.

Når der nu ikke længere kunne fås stof til de forskellige huer, klarede man sig første gang ved at få vendt stoffet med det indvendige udad. Det gik meget fint, også med at købe brugte huer af dem, som skulle have en anden farve. Men allerede efter et par års forløb var det umuligt at fremskaffe tøj til huerne. Der fremkom da huer af papir ligesom alt sejl garn efterhånden blev erstattet med papirbånd. Det kunne gå godt i mange tilfælde, så længe man opholdt sig i tørvejr, men en omgang regn kunne ødelægge hele herligheden.

Således var min bror Johannes, der er to år ældre end jeg, engang på klasseudflugt. Det havde regnet lidt, men blev efterhånden opholdsvejr. Klassen havde nået sit mål. Man spiste sin medbragte mad og gav sig derefter til at lege. Klassen blev delt i to hold med ca. 50 meter imellem, det halve af hvert hold på hver sin side af 50 meterstregen. Det var meningen, at en fra hvert hold skulle se at få fat i en hue, der blev lagt midtvejs, og det hold, der på den måde bragte huen de fleste gang i mål, havde sejret. Men den gode leg tog en brat ende. En løber fra hver sin side snappede huen og kom sejrsglad i mål, men desværre kun med den halve hue. Den anden halvdel befandt sig i modpartens hånd. Så var det forbi med den leg.

Når tyskerne havde vundet en sejr eller mente at have vundet, fik vi »sejr-

fri« fra skolen. Det var vi selvfølgelig meget glade for, men lige så glade var vi ved de mange gange, vi fik »kulfri«, fordi der efterhånden ikke var kul nok til at opvarme skolerne med. Selvfølgelig kneb det også voldsomt med at få kul eller koks til hjemmene. Når der blev anlagt veje, og der dertil brugtes slagger fra gasværket, gjaldt det om at samle de koksstykker op, der endnu kunne bruges til brændsel. Således har mine søskende og jeg ofte ligget på knæ og med en hakke gennemført slaggebunkerne efter brugelige koksstykker, hvilket ofte gav en sæk koks som resultat af en eftermiddags arbejde.

Under krigen kunne vi på levnedsmiddelkortene købe noget, der hed »Morgendrik«. Det var en slags tynd kakao, som vi elskede meget. En tid lang kom mor hver morgen op til vort loftskammer, hvor vi drenge sov, og afleverede den varme »Morgendrik«. Til at begynde med smagte den dejligt, men jo nærmere vi kom til bunden af koppen, des mere sand fik vi mellem tænderne. Det har jo nok været kakao, der har ligget i et eller andet lagerrum, hvor man har fejlet resten sammen til civilbefolkningen.

For soldaterne ved fronten og særlig for marinerne i flåden turde myndighederne bestemt ikke servere den slags af frygt for mytteri. Hvor lidt i hvert fald marinen vidste om befolkningens nødstilstand, viste en episode, hvor en torpedobåd var opankret i havnen. En morgen så civilbefolkningen til sin store rædsel og harme, at kokken på skibet hældte en stor portion »quark« (surmælkstost) i havnen. Vi havde på det tidspunkt ikke set mælk i flere måneder, og der ville være blevet slagsmål om den, hvis den var blevet bragt i land til uddeling.

Men for at komme tilbage til kosten. Et stort held eller snarere Guds førelse var det i denne strenge tid, at vi lærte familien Seehusen at kende. De ejede et gartneri, så vidt jeg husker, ved Ostseebad. Manden døde af tuberkulose, og efterhånden fulgte de tre døtre efter, en efter en. Efter mandens død flyttede enken og børnene samt en søster til fru Seehusen, en frk. Börnsen, til Bov Landevej nr. 15.

Fru Seehusen startede efter sin mands død en grøntvare- og frugtforretning i Neustadt, ikke langt fra vor bopæl, Bov Landevej 4. Når nu der skulle bringes varer ud til kunderne, var det jo nemt at sende bud efter en af os 5 drenge og tre piger. I stedet for penge fik vi som betaling grøntsager og frugter, der ikke længere kunne sælges på grund af større eller mindre defekt.

Vi havde dog også en kolonihave ved Ostseebad. På det tidspunkt var civilbefolkningen instrueret om, at den i tilfælde af flyveralarm, der skulle varsles ved sirener fra skibsværftet og fabrikkerne, skulle søge beskyttelse i kældrene.

Vi hørte en dag, mens vi var ved at tage kartofler op, pludselig skibsværftssirenernes uhyggelige tuden. I fuld fart blev da alle redskaberne og derefter min

lillesøster Doris løftet op i blokvognen, og så gik det så hurtigt benene kunne bære, hjemad. Dette var jo det værste, vi kunne gøre i den situation, thi selvfølgelig var haven meget mere sikker i tilfælde af luftangreb end byens huse. Men vi var ikke grebne af panik og tænkte kun på at komme hjem. Da vi nåede Åbenrågade, hørte vi trommeslagere gå på gaderne for at bevæge folk til ved deres trommehvirvler at søge ned i kældrene. Det var de aldeles ikke oplagte til. De hang tværtimod ud af de åbne vinduer og syntes at nyde skuespillet. Heldigvis var flyvevåbnet dengang heller ikke synderlig udviklet endnu, så der skete ikke noget.

Den totale mangel på fedtstoffer bevirkede, at vor stegepande efterhånden var helt rusten. En undtagelse var de år, hvor vor ældste bror Carl efter konfirmationen tog plads som karl i Hargesby på en gård. Hargesby ligger i Angel syd for Flensborg.

Som karl på landet havde Carl mulighed for at holde kaniner. Der vokser jo græs og mælkebøtter nok ved vejkanterne til at opfodre mange dyr. Således kunne Carl ved alle højtider og festlige lejligheder møde op med en slagtet kanin, som jo under krigen, hvor der ikke kunne købes mad i større mængder, var en sand lækkerbidsken.

Men ikke alle havde det lige strengt med mangel på fødevarer under krigen. Vi havde to drenge, der boede i huset ved siden af os, som legekammerater. De hed Køpke. Deres far var forsyningsofficer ved fronten. Deres mor, som var en temmelig svær dame med dårlige nerver, lå for det meste i sengen. De fik omtrent hver uge en pakke med levnedsmidler tilsendt fra faderen med ting, der slet ikke kunne købes på hjemmefronten. Således var vi gang på gang vidne til, hvordan drengene gik ud i køkkenet, kogte vand, tog to skefulde ægte bønnekaffe og 2-3 skefulde sukker og således bryggede sig en kop eller flere kopper kaffe, medens vi andre måtte nøjes med den sædvanlige Kathreiners malkaffe uden sukker.

Hvor tarveligt myndighederne kunne forholde sig over for civilbefolkningen, viser et andet eksempel:

Vi havde som indkvartering blandt andre en landstormmand fra Brunsbyttellund pr. Sterup. Han hed Eriksen og var gartner. Som ung havde han været fløjmand i den kejserlige garde, idet han var omtrent to meter høj. Han tilhørte Indre Mission, så mor og han havde samme livsindstilling. Under krigen havde han lavet sit gartneri om til et lille landbrug med flere tønder land med rug eller hvede.

Nu var hamstring under krigen selvfølgelig strengt forbudt, men de blev enige om, at når høstens time var inde, så ville han sende bud, så vi kunne samle aks på marken, efter at kornet var revet sammen med hesteriven. Som sagt så gjort. En dag fik vi meddelelse om høsten, og min mor og jeg rejste

med Kielerbanen til Winderatt station og spadserede derfra i dejlig varmt sommervejr til Brunsbyttellund, hvor vi blev indkvarteret i et lille gæsteværelse, i hvilket jeg husker, det summede af masser af myg.

Næste dag begyndte vi på arbejdet med at samle aks. Eriksen har jo nok revet marken lidt overfladisk for vores skyld, i hvert fald samlede vi 50 pund rug eller hvede, som vi glædede os til at få ud over de strengt rationerede levnedsmiddelrationer.

Men sådan skulle det ikke gå. Eriksen kørte en af dagene sit korn og også vort til møllen for at få det malet. Her kom der en revision, og mors korn blev uden videre betragtet som forbudt »hamstring«. Det kom til en retssag, hvorefter kornet blev konfiskeret og både Eriksen og mor dømt til en pengebøde, jeg tror på 25 Mark. Når man betænker, at vi møjsommeligt havde samlet hvert aks op af jorden, og mor var enke med 9 børn, er det horribelt, at man kunne fælde en sådan dom.

Vi børn tænkte imidlertid ikke meget på krigen, selv om hele atmosfæren nok påvirkede vore lege. Derhjemme legede vi mest med blysoldater og kanoner. Så havde vi hver et antal soldater, som det gjaldt om at vælte ved at ramme dem, og den, som ved legens afslutning havde væltet flest, havde vundet. Desuden havde vi en legetøjsjernbane med mange vogne og lokomotiv til at trække op. Til denne jernbane fik vi hver jul nye skinner, sporskifter, signaler og lignende, så vi efterhånden kunne opbygge et fantasifuldt jernbanenet med ottetalsformede buer, sporskifter, sidespor osv.

Skolen

Tøjsituationen blev med tiden helt fortvivlet. Ikke kun dannede strømpefødderne efterhånden én eneste stopning, men vi voksede også ud af tøjet, og når der intet nyt kunne fås, var gode råd dyre. Da jeg trængte til nyt tøj, opsøgte mor Flensborgs største herremagasin, Hans Jürgensen på hjørnet af Holm og Rådhusgade. Der var i hele forretningen ikke et eneste sæt drengetøj at få. Men da mor havde 6 drenge og tre piger at sørge for, må hun have trængt sådan på, at man til sidst kom med et sæt drengelegetøj, en husaruniform fra slesviger livregiment, lyseblå jakke med sølvbånd i tre snørklede rækker og korte mørkeblå bukser ligeledes med sølvtresser. Uniformen passede mig perfekt. Hvad var der andet at gøre end at slå til og være glad for at have tøj på kroppen?

I skolen gik det godt nok med klassekammeraterne, da jeg næste dag troppede op med min flotte husaruniform. Blandt drenge i en klasse er det af stor vigtighed at have kræfter – og det havde jeg, så der kom ikke en eneste drillende bemærkning fra den kant. Derimod var det vor fransklærer dr. Meier, der ikke kunne dy sig og gang på gang kom med spydige bemærkninger

angående min særprægede påklædning. Åbenbart har han ikke haft ringeste forståelse for den nødsituation, vi befandt os i.

Da drillerierne varede ved, blev jeg efterhånden så ked af at gå i skole, at jeg bad mor om at flytte mig tilbage til folkeskolen. Sådan kom det imidlertid ikke til at gå. Mor gik resolut op til skolens rektor, dr. Lohmann, og forklarede, hvordan husaruniformen var købt ikke af forfængelighed eller pral, men i en nødsituation, da der intet andet tilbud var. Drillerierne ophørte dermed øjeblikkelig.

Mangel på fodtøj var et kapitel for sig. Læderet forsvandt ret hurtigt fra markedet, efter at krigen var brudt ud. Endnu mens nogle af kammeraternes fædre var hjemme, så man, at drengenes støvler blev forsynede med lapper af læder under fodsålerne, hvorpå der med huller stod klippet DR (Deutsche Reichsbahn). Det var resterne af de læderremme, hvormed man i jernbanevognene lukkede vinduerne op og i. Men det var en forholdsvis kortvarig nødhjælp. Snart kom de første »klapsandaler« på markedet. Det var en slags badetøfler af træ, hvis sål var savet over og de to halvdele forbundet med først en strimmel overlæder, som siden blev erstattet med lærred eller papirfletning. Ligesom sandaler var de derefter forsynet med remme, der også snart blev erstattet med papirsnor og dermed et problem for bæreren i fugtigt vejr. Bedst var det således at gå barbenet, hvad de fleste nok kunne om sommeren, men hvad om vinteren?

Skotøjsituationen blev efterhånden så vanskelig, at min bror Johannes og hans bedste skolekammerater, de to brødre Berthold og Alfred Peters, skønt de gik i Oberprima, altså studentereksamensklassen, den ene krigsvinter gik barbenet i skole, indtil den første sne faldt sent på efteråret.

På alle livets områder måtte kvinderne efterhånden træde i mændenes sted. Det gjaldt ikke kun skibsværftet og fabrikkerne, men også sporvognene og skolerne. Det gik selvfølgelig mange gange ud over disciplinen. De kvindelige sporvognskonduktører var ikke så skrappe, som mændene havde været.

Dog ikke kun lærerinderne blev drillede af os uvorne unger i de overfyldte klasser. I de første år på gymnasiet havde vi undertiden ganske unge kandidater, der sandsynligvis skulle lave deres adjunktprøve. Lærerne blev kaldt »Studienreferendar« og tiltalt med »Herr doktor!« Men disciplinen var det mange gange så som så med. Når en ung kandidat for eksempel kom ind i klassen for første gang, havde vi aftalt, at vi ville møde ham med en usynlig summen og skraben med fødderne på de uferniserede rå bræddegulve. Hvis han så begyndte med det for os at se forfærdelige sludder om, at han ønskede, at vi skulle få et godt samarbejde osv., forstærkedes vor brummen og skraben med fødderne. Vi anså nemlig alle vore lærere, med ganske enkelte undtagelser, for at være vore naturlige fjender. Hvis kandidaten i denne situation ikke smække-

de en lussing, hvad vi selvfølgelig ventede af ham, var han fortabt, og disciplinen uoprettelig ødelagt, og hans undervisning må have været et helvede. Han havde jo altid det pres på sig, at han gennem os skulle vise, hvad han duede til som pædagog.

Nogle af kandidaterne var nu også meget uheldige og hjælpeløse over for sådan en flok uopdragne drenge. Engang skete det, at en ny lærer reagerede på vor uartige optræden ved at hive en af de mest ivrige »oprørere« ud midt på gulvet og spørge efter navnet. Drengen hed, så vidt jeg husker, Karl Heinz Lange, en stor og kraftig bondesøn fra Angel. Læreren gav ham ikke kun en kraftig formaning, men syntes åbenbart også, at en afstraffelse var på sin plads. Derfor kaldte han eleven frem til pulten og trak som en tryllekunstner pludselig en kort stok ud af ærmet, hvormed han begyndte at tæve løs på synderen. Det skulle han imidlertid ikke have gjort. Da det hele jo så urkomisk ud, og Lange også syntes, det var vældig sjovt, opførte han under klassens bifaldsbrøl en sand indianerdans foran pulten. Læreren måtte derfor, for ikke at blotte sig over for rektor ved det vældige spektakel, som opstod i klassen under komediens opførelse, hurtigst muligt gå over til normal undervisning. Den næste dag lod vi alle, som om intet var hændt. Men Lange havde taget opstilling bag gardinet oppe i vinduet, og da undervisningen var kommet i

Helge Heinsens klasse og læreren, professor Hansen, fotograferet under en udflugt på Slien ca. 1929.

gang, sprang han pludselig med et højt brøl ned på gulvet til lærerens totale overraskelse og skræk.

Kort tid efter havde vi gymnastik i gymnastiksalen ved samme lærer. Nu ville han hævne sig på den genstridige og begik atter en kæmpedumhed. Lange blev beordret hen til de tykke klatretøve, og læreren ville nu give ham en omgang med et af disse. Men for det første var disse tøve alt for tykke og ubevægelige, og for det andet så Lange atter sit snit til at opføre en sand indianerkrigsdans, og klassens latter og bifald var så højlydt, at læreren atter måtte befrygte, at det hele kunne høres på rektors kontor, der ikke lå så langt fra gymnastiksalen, og altså atter trække det korteste strå.

Nogle af lærerne skaffede sig respekt ved yderste strengthed fra første minut. Således benyttede Dr. Meier, vor fransklærer, sig af sit handikap, et glasøje efter en kugle fra tiden ved fronten, som undskyldning til sin rigorøse og skrappe optræden.

Straks i begyndelsen af første time med en ny klasse fremhævede han, at de, der kendte ham, jo vidste, at han ikke tålte det mindste tilløb til elevs samtale i hans timer, men til dem, der ikke kendte ham, ville han altså fremhæve og understrege det endnu engang. Derefter begyndte undervisningen, og når han skulle skrive et eller andet på tavlen og vendte ryggen til, drejede han sig midt i skrivningen lynhurtigt omkring, og hvis der var en eller anden elev, der hviskede til naboen eller gjorde anstalter dertil, gik han uden videre hen og smækkede vedkommende en knaldende lussing. Denne trafik blev han ved med lige til sidste gymnasieklasse, hvor vi dog var 18-19 årige, som blev tiltalt med »De«. Skulle en elev reagere med fornærmelse og klage til rektor, hvad der jo i sig selv ville være ret ynkeligt, så kunne han bruge sit glasøje og nervøsiteten fra krigsoplevelserne, der altid gjorde sin virkning, som undskyldning.

Denne måde at holde disciplin på var 100% effektiv og havde den fordel, at vi virkelig lærte fransk i hans timer. For øvrigt startede vi med fransk som fag allerede i første klasse på gymnasiet, altså i »Sexta« og fortsatte hele gymnasiet igennem, altså 9 år til »Ober Prima«. Ved studentereksamen kendtes ikke den skik, at man skulle opgive så og så mange sider i en bestemt bog, som skik er i Danmark. Derimod købte Dr. Meyer nogle eksemplarer af de nyeste udgaver af de franske aviser: »Le Matin«, »Le Monde« eller »Le Temps« og lod os læse og oversætte derfra, hvorpå vi fik stillet grammatiske spørgsmål til besvarelse. På den måde sikrede han sig, at ingen kunne snyde med udenadslærte stykker, eller med noget, man havde set og kendte på forhånd.

En af de første lærere, vi mødte på realskolen, der jo fortsatte lige i gymnasiet, var lærer Gondesen. Jeg tror ikke, at han havde nogen højere uddannelse, idet han kun underviste i skrivning de første år. Han kunne godt finde på at

Oberrealschule I havde et feriehjem ved Ulsnæs og her er Helge Heinsens klasse og Dr. Meyer fotograferet 1929.

smække os over fingrene, hvis vi skrev sløset eller efter hans mening ikke pænt nok. Det skulle efter min mening ikke just højne eller fremme skrivelysten, men derimod disciplinen.

Nogle lærere var, da de kom fra fronten, tydeligt præget af deres oplevelser. Vi havde en gymnastik- og regnelærer, der hed Fossgren, efter navnet altså af svensk afstamning. Han havde været underofficer og sandsynligvis uddannet mange unge til fronttjeneste. Nu syntes myndighederne nok, at han var velkvalificeret til at uddanne skoleungdommen i elementærfagene og gymnastik. Han bar kejser Wilhelm Schnurrbart, og når han kom gående på gangen, vidste vi altid, når han var i dårligt humør. Så vred han nemlig ustandselig sine Schnurrbartspidser opad. Det var utroligt, hvad han kunne finde på at sige, når han blev gal. Hvis tavlen f.eks. ikke var ren nok ved hans tilsynekomst, spurgte han: »Wer hat die Aufsicht?« (»Hvem er duks?«). Når de stakkels syndere rejste sig med sænket hoved, kunne han brøle og blandt andet truende sige: »Ich setz Euch einen Pulversack unter den Arsch!« (»Jeg sætter en krudtsæk under jeres røv!«).

I samme øjeblik kunne han gå hen til vinduet med udsigten mod museet,

hvor der førte en vej fra byens centrum til de højere liggende bydele – og smile slesk og bukke over for forbipasserende. Mange gange ønskede vi os en sæk med krudt. Så vidste vi nok i vor fantasi, hvor vi ville anbringe den.

Mærkeligt nok eller betegnende nok behandlede han os senere, når vi nåede de højere klasser, med udsøgt høflighed og venlighed.

Da vi kom op i de højere gymnasieklasser efter krigens afslutning, blev spørgsmålet om krigens nødvendighed eller ej ofte diskuteret. I dårligt vejr blev vi på klasseværelserne i pauserne. Ellers var det forbudt, og den lærer, der førte opsyn med gangen, sørgede for, at kun duksene blev tilbage. Jeg mindes en sådan hed og lidenskabelig diskussion. De la Motte, som stammede fra huguenotterne, og hvis forfædre havde været officerer, og Nickels, hvis far var ansat på marinestationen Mørvig på Flensborg fjords østside, forsvarede krigens nødvendighed for en nation, der ville leve i fred, mens Schlünz, hvis far var musiker i byorkestret, var lidenskabelig pacifist. Diskussionen endte da med, at Schlünz sagde til sine modstandere: »Ja, gå I så bare i krig. Jeg skal nok strikke strømper til jer!«

Da Erich-Maria Remarques bog: »Intet nyt fra vestfronten« udkom, blev den selvfølgelig af os store drenge læst med begærlighed og iver. Når vi bad vore lærere den sidste dag før ferien om en historie, forventede vi, at de skulle fortælle deres krigsoplevelser, men det var der ingen, der ville. Allerhøjest fik vi en idyllisk eller romantisk beretning fra fronten, som vi nok forstod, blot var en opfundet eller opdigtet skrøne. Når vi så spurgte: »Var det virkelig så galt, som Remarque skildrer det«, kunne vi få det svar: »Ja, meget værre!«

Under musikdirektør Stegers ledelse sang vi ikke kun i skoletimerne, men vi havde også et skolekor med elever fra alle klasser, hvor vi sang mange korværker: Bach, Beethoven, Händel osv. Af og til sang vi ved offentlige lejligheder for eksempel i Marienhöhlung (Marie-skoven). »Die Himmel rühmen des Ewigen Ehre, ihr Schall pflanzt seinen Namen fort« eller »Im Wald, im Wald, wo's Echo schallt« eller »Wer hat dich, du schöner Wald, aufgebaut so hoch da droben« osv.

Lærerne ved skolen var meget forskellige. Der var f.eks. den lunefulde dr. Tedsen. Han kunne være morsom og veloplagt, men til tider også overmåde gnaven, hård og streng. Engang syntes vi, at vi kunne tillade os at drille ham lidt. Vi havde gerne hver en pude med i skolen for at skåne vor buksebag på de hårde skolebænke. Vi anbragte da på lærerens stol en pude, men lagde en skarp pyramideklods fra geometriundervisningen derunder. Dr. Tedsen smilede huldsaligt, da han så vort formentlig behagelige arrangement – men hvor blev han gal, da han satte sig på den skarpe klods, der var anbragt under puden.

Dr. Stade havde vi i biologi og geografi. I hans timer skulle vi lære planteverdenen at kende. Han bragte mange planter med til undervisningen, og vi skulle

I tegnetimerne i den tyske Oberrealschule i Flensburg tegnede eleverne udvalgte motiver i byen, både eksteriører og interiører. Her har Helge Heinsen tegnet et motiv fra skolens trappegang.

også selv gøre vore iagttagelser i naturen og i vor fritid anlægge et herbarium med tørrede planter, så vi kunne lære selv at bestemme de forskellige plantearter. Men vi fik det aldrig lært til bunds.

Vor historielærer havde det gode danske navn Hans Jensen, men han var meget tysksindet og udgav en lille bog eller snarere et hefte med Slesvig-Holstens historie. Heri skelnede han mellem Nord- og Sydgermaner og hævdede, at slesvigerne hørte til sidstnævnte kategori. Om han havde succes med denne teori, ved jeg ikke, På det tidspunkt vidste jeg i hvert fald bedre.

Skolen var kollektivt medlem af V.D.A. (Verein fürs Deutschtum im Ausland). En af vore kammerater var udset til at være kasserer og tiggede os regelmæssigt hver uge for en 10 Pfennig til formålet. Selv om jeg følte mig som dansk, gav jeg for husfredens skyld og for kammeratskabets skyld mit bidrag. Men jeg deltog aldrig som mine klassekammerater i det tyske mindretals sportsstævner på Knivsbjerg. Derimod kunne jeg mere mig med dem, når de efter tilbagekomsten gjorde nar af det sprog, som de tyske nordslesvigere regnede for at være tysk. Vor skole hed jo »Deutsche Oberrealschule«, og der blev lagt stærk vægt på et godt og fejlfrit tysk sprog.

Når jeg ikke kunne tale dansk, før jeg som 10-årig kom som feriedreng til Danmark, skyldtes det, at far som tysk postembedsmand vidste, at det ville være skadeligt for os børn, dersom vi fik dansk som hjemmesprog. Han blev derfor sammen med mor enig om, at vi kun skulle lære tysk, hvilket jo var det almindelige omgangssprog i Flensborg, og at det danske sprog nok skulle komme senere, så snart vi blev bekendt med, at vi var af dansk afstamning, idet far jo var født i Arnum, Højrup sogn, i Nordslesvig i ren dansk familie, og mor i Middelfart. Denne teori viste sig senere at holde stik, idet jeg på Bov Landevej kom til at bo i hus med en nordslesvigsk lærerfamilie, hvis søn Peter jeg kom til at gå i klasse sammen med. Deres hjemmesprog var uforfalsket sønderjysk, så han lærte aldrig rigtig tysk i skolen.

Krigens afslutning mærkede vi ikke meget til. Civilbefolkningen var rent fysisk så udmattet, at den ikke kunne tænke på revolution. De, der var mest velnærede, var marinesoldaterne, der efter slaget ved Skagerak ikke længere kom i kamp med de efterhånden overlegne allierede flåder, men holdt sig mest til Østersøen og havnene i Kiel, Flensborg, Bremen og Wilhelmshaven. Det var også fra marinesoldaterne, oprøret kom med kravet om kejserens afgang. Sammen med soldaterne fra kaserne og hjemvendende troppeenheder dannede de »Arbejder- og soldaterråd«. I Flensborg lød der kun enkelte skyderier, og vi havde af den grund fri i nogle dage.

Våbenstilstand

Våbenstilstanden i Compiègneskoven ved Versailles kom den 11. november 1918.

Men dermed var nøden og trængselstiden ikke forbi. Jeg havde næsten sagt tværtimod! Efter fredsslutningen fortsatte nødstilstanden i endnu stærkere

grad end hidtil. I skolen blev vi lægeundersøgt, og de, der var mest underernærede, kunne få lov til at deltage i Kvækerbespisningen, som blev organiseret gennem kvækerne i U.S.A. De børn, der trængte til hjælp på grund af underernæring, blev delt i to grupper: Almindelige bespisningsberettigede og de såkaldte: »Restesser«, der blev tilkaldte, når de spiseberettigede ikke spiste al maden op. Bespisningen bestod mest af varm mælkesuppe eller kakao med en eller to boller til.

Men også fra tysk side blev der gjort noget for de underernærede børn. Efter lægeundersøgelse blev de svageste udvalgt og sendt på feriekolonier. En af dem, som jeg var så heldig at blive udvalgt til, var den tidligere troppeøvelsesplads »Heuberg« i Sydtykland nær Siegmaringen og Donaualen, hvortil de lavede mange udflugter. Vi så både kloster Beuron, Zwiefaltenkirken og borgene Wildenstein, Lichtenstein, Weerenwag, Hohenzollern m.m. Der var også udflugter til Bodensøen. På Heuberg, der bestod af mange kaserneagtige bygninger, var vi inddelt i grupper eller familier, hver ledet af en »tante«, som oftest en ung lærerinde.

I gymnasietiden var jeg medlem af »Gymnasiasternes bibelkredse«, der fandtes over hele Tyskland under navnet »B.K.«. Vi havde en fingerkæde som medlemstegn. Vor kreds stod under Jugendpastor Christiansen i Kiel. Han var ansat af den Slesvig-Holstenske landskirke. Med denne bibelkreds var jeg

Jugendpastor Christiansen fra Kiel forretter gudstjeneste i Stedesand kirke i forbindelse med et gymnasiaststævne september-oktober 1928.

Mødre vinker farvel til børnene på »feriebørnsskibet« Ægir den 22. juni 1919. Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig.

engang på »Gymnasiasten Freizeit« i Stedesand, altså tysk gymnasiaststævne. Sammen med en kammerat kørte jeg på cykel fra Flensborg og vestpå. I nærheden af Leck var det lidt vanskeligt at finde vejen til Stedesand, så vi gik ind på en mindre gård for at spørge om vej. Til vor store forbavselse henvendte manden sig til konen og snakkede sønderjysk med hende, før vi fik den endelige besked. Sognepræsten i Stedesand havde det danske navn Magaard. Det blev selvfølgelig udtalt Magard. Det var ham, der samtidig med ungdomspræst Christiansen ledede stævnet med gudstjeneste, bibeltimer, foredrag, diskussioner osv.

Efterkrigstiden

Feriebarn i Danmark

1919 blev et afgørende år for os. En dag så min bror Johannes og jeg en ejendommelig hjuldampner lægge til kaj i havnen. Det var det danske skib Ægir, som skulle hente Flensborgbørn til ferie- og rekreationsophold i Danmark. Om bord på skibet så vi nogle ganske almindelige dødelige matroser sidde og spise snehvid risengrød. Vore tænder løb i vand. Sådan noget fornemt havde vi

aldrig set. Vi løb hen og fortalte mor om fænomenet. Hun kom med os ned til havnen. Vi gik om bord på skibet, og mor spurgte kaptajnen, om hendes to drenge ikke kunne komme med til Danmark.

Kaptajnen henviste til komiteen for sydslesvigske børns ferierejser til Danmark, hvis formand var oberstinde Ramsing. Mor henvendte sig på den opgivne adresse, og glade var vi, da min bror Johannes og jeg dagen efter kunne gå om bord på Ægir på min 10-års fødselsdag, den 22. juni 1919, og sejle mod Korsør. Der var flere hundrede Flensborgbørn om bord på skibet. Da vi nåede det åbne hav, skete det flere gange, at når et andet skib nærmede sig, løb alle børnene over til den side, hvor det andet skib passerede, for at vinke. Det havde til resultat, at skibets dæk i vedkommende side sank 1-2 m, og bevirkede, at skibets store møllehjul i modsatte side blev løftet op af vandet, så dets skovle fik mindre vand at køre i og derfor blev lettere og satte farten op i forhold til det andet hjul. Resultatet blev, at matroserne om bord fik vældig travlt med at slæbe en masse 50 kg vægte, som stod midtskibs på dækket, til den truede side for at genoprette balancen.

En stor oplevelse var det for mig, da en af de ledsagende damer forærede mig en hel plade chokolade, da hun erfarede, at jeg havde fødselsdag. Jeg havde aldrig ejet en hel plade chokolade før, så min glæde var ubeskrivelig.

Til aftensmaden blev der uddelt rugbrød med bl.a. hårdkogte æg. Da vi åbnede vore, viste de sig at være helt grønlig indeni i stedet for gule. De måtte altså være rådne. Og lidt efter lidt røg det ene æg over bord efter det andet, for hvem kan spise rådne æg? Bare en af ledsagerne havde oplyst os om, at æggene var præservede for at kunne holde længere, derfor den lidt grønlig farve. Men ledsagerne har nok tænkt: »Der kan man se! De formentlig forsultede børn er ikke mindre kræsne end de velnærede danske børn.« Vi tilbragte natten om bord på Ægir, hvor der var anbragt madrasser og tæpper og nåede velbeholdne til Korsør næste morgen.

Herfra gik der tog til Ringsted, hvor Johannes og jeg blev afleverede hos hver sin murermester, Johannes hos murermester Børresen og jeg hos murermester Olsen, som var den ældste af de to og var en meget anset og fremtrædende mand i byen. At hans hustru var jordemoder bidrog nok yderligere til populariteten. I hvert fald indbød han os en dag i biografen, som var noget helt nyt dengang. Levende billeder på lærredet havde vi i hvert fald aldrig set. Så skete det utrolige, da lyset gik ud, at murermester Børresen kom skridende imod os på lærredet i legemsstørrelse og lettede på hatten, mens klaveret spillede, og en mandsstemme sang til: »Hvad er det for en stor mand, murermester Børresen, hatten af, hatten af, skynd dig at tage hatten af, hatten af, hatten af, Goddag, goddag, goddag!«

Engang, da Børresens datter holdt barnedåb, var vi medinviterede, og ved den lejlighed var der serveret et glas rødvin til hver. Vi syntes, det så festligt ud og regnede med, at det skulle smage som saftvand. Hvor blev vi skuffede, da det viste sig, at det nærmest smagte surt. Min bror drak kun det halve af sit glas og lod mig drikke resten. Jeg må have været lidt beruset, for da vi kort efter tog ud i parken, faldt jeg flere gange ned fra gyngen, og da vi kom forbi vagtposten ved kasernen, drillede vi ham ved at tale tysk til ham.

Engang fik vi foræret en 25-øre og ville købe chokolade. Vi puttede altså 25-øren i en automat og trak, og til vor store forbavselse kom der en pakke med 5 eller 10 cigaretter ud. Vi havde altså ikke set ordentligt efter. Men hvad skulle vi nu gøre? Tilfældigvis havde vi også en 5-øre, så vi kunne i en anden automat trække en æske tændstikker, og så skulle cigaretterne ryges. Ved at tænke på de hårde straffe, der i skolen blev tildelt ryge-forbud-overtrædere, var vi forbavsede over, at vi her i Ringsted gang på gang så drenge på vor alder gå ugenert på gaden, rygende på en cigaret. Når de mødte voksne og rigtig gjorde sig vigtig over for dem med deres cigaretrygning, havde disse kun et overbærende smil til overs for dem. Jeg tror, den metode var meget mere virksom end de strenge straffe i den tyske skole.

Men angsten for at blive grebet på fersk gerning sad os i kroppen, og vi gik da ud over en jernbanebro i byens udkant og satte os på jernbaneskrænten og røg vores cigaretter. Men hver gang, der kom et tog, foretrak vi at skjule os bagved en busk, for sæt nu, at der var en eller anden i toget, der kunne kende os. Så dårlig samvittighed havde vi altså, og efter rygningen drak vi masser af vand på en byggeplads, pustede hinanden i ansigtet og spurgte hinanden, om vi stadig lugtede af cigaretrøg. Det har vi nok gjort, men der var aldrig en, der brokkede sig i den anledning.

Om morgenen blev jeg ofte sendt af sted for at hente spegesild til morgenmaden. Øllebrød og spegesild var for os ganske ukendte retter. Undertiden fik vi herlig hvid risengrød, kogt i mælk, som vi havde set matroserne om bord på Ægir spise den, og madmor mente det endda særlig godt og kom efter dansk sædvane en ordentlig klat smør i. Men hver gang, jeg nåede smørret, måtte jeg skynde mig ud at kaste op. Hverken madmor eller jeg tænkte på, at min mave jo ikke var indstillet på at fordøje fedtstoffer.

Min påklædning må have røbet mig, for en dag kaldte en købmand mig ind i forretningen og spurgte, om jeg var fra Flensborg, og da jeg bekræftede dette, gav han mig en stor pose bolsjer.

Noget af det første, jeg oplevede under mit ferieophold, var, da jeg fik et helt nyt sæt rigtigt tøj og et par støvler af rigtig ægte læder. Noget af glæden blev nok taget bort, da jeg kom hjem. Jeg gik forbi lærer Kunstmann, der

boede i huset over for os, og hørte ham sige højlydt: »Ja, mit Speck läßt sich ja viel ausrichten!« Dermed ville han sige, at jeg havde forrådt tyskheden og med flæsk ladet mig købe af danskerne.

Min første sommerferie i Danmark i 1919 bevirkede, at min bror Johannes og jeg lærte at tale dansk. Hjemkomsten var jo en herlig, men streng begivenhed. Vi opdagede snart, at der var forskel på dansk kost og den almindelige ernæring, man fik i Flensborg efter krigens afslutning.

Afstemningen 1920

I denne tid bød der sig også en lejlighed til at gå til dansk aftenundervisning hos frk. Kaalund i Tivoli, således at ferieopholdets danskundskaber kunne udbygges. Fra den tid mindes jeg linierne fra »Bonden fra Lemvig«: »Han sagtned' sine fjed og trak den lādne hue dybt over panden ned.«

På en eller anden måde må man på min tyske skole have erfaret, at ikke kun jeg deltog i danskundervisningen, men endogså havde taget min klassekammerat Bernhard Lorenzen med. I hvert fald blev vi kaldt til en af vore lærere, og man tilbød os danskundervisning på skolen. Men det afviste vi kategorisk. Måske havde vi allerede på det tidspunkt hørt, at det var en tysk taktik at tilbyde danskundervisning, og efter at den var kommet i gang, lige så stille lade den sove ind på grund af mangel på deltagelse.

Under afstemningstiden omkring den 14. marts 1920 gik bølgerne højt. Der blev holdt mange møder og optog både fra dansk og fra tysk side, og der blev ofte fordelt flag, både blå, hvid, røde og Dannebrog. En morsom begivenhed hændte en dag, da der blev fordelt tyske flag på gaden. Midt under uddelingen kom lærerkonen fra 1. sal løbende, trængte sig igennem mængden og råbte med den dialekt (som de talte i hjemmet): »Kann ich auch ein paar bekummen!« (kan jeg også få nogle).

Mor holdt på, da hun var tjenestemandsenke og fik tysk pension, at vi ikke skulle flage med Dannebrog uden for lejligheden.

Mærkeligt nok var det min bror Hans, som den eneste i vor familie, der senere på grund af sin stilling som skorstensfejer måtte bosætte sig i Huntlosen i Oldenburg, der absolut ville hænge et Dannebrog ud ad vinduet og gav sig til at græde, da det blev ham forbudt.

Afstemmingskampen blev hård. Det kom gang på gang til sammenstød og voldelige overgreb. Således skete det engang i Toosbüygade, hvor man havde hængt tre store danske flag tværs over gaden, at nogle hældte benzin på flagene, så de brændende faldt til jorden under mængdens bifald.

Et særligt kapitel i afstemningskampen var den vældige plakatkrig, som snart rasede over hele byen. På dansk side var der mange smukke plakater, som talte til følelserne, medens de tyske mere appellerede til forstanden, at

Valgplakater på Søndertorv i Flensborg forud for afstemningen den 14. marts 1920. Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig.

danskerne nu var ude på at udplyndre et besejret og efter krigen svækket folk og fratage det dets retmæssige og nedarvede ejendomsret.

Alle statkitter, plankeværker og mure prangede således af plakater, så det var en fryd for øjet.

De allierede tropper, englænderne og de franske alpejægere, kunne ikke forhindre den slags. Hvor var der dog en himmelvid forskel mellem de selvbevidste, nærmest overlegne englændere, der tydeligt viste deres herrementalitet som besættelsestropper, og så de små vævre, mørkhårede franskmænd med

deres flotte signalhorn og trippende, nærmest småtravende marchform. Men lide hinanden kunne de ikke. Om det skyldtes kampen om skøgerne i Oluf Samsons gang og Gartenstraße og Neue Straße, tør jeg ikke sige. I hvert fald kom det på de steder til rene små bataljer.

Engang så jeg på markedspladsen på Kleine Exe, hvor der holdtes Jahrmækt, en flok alpejægere foran et skydetelt. De morede sig med at skyde plet og derved vælte keglerne, hver gang ejeren nøjsommeligt havde stillet dem op. Da de derved havde næste skud gratis, var det for dem en billig fornøjelse, så jeg tænker mig, at ejeren af teltet har draget et lettelsens suk, da de efterhånden havde fået nok af morskaben og fortrak.

Afstemningen var et tungt nederlag for danskheden i Flensborg. Men statsminister Neergaards ord til sydslesvigerne »I skal ikke blive glemte!« var et plaster på såret og et lyspunkt i en mørk stund. Dog nederlaget havde også sine positive resultater.

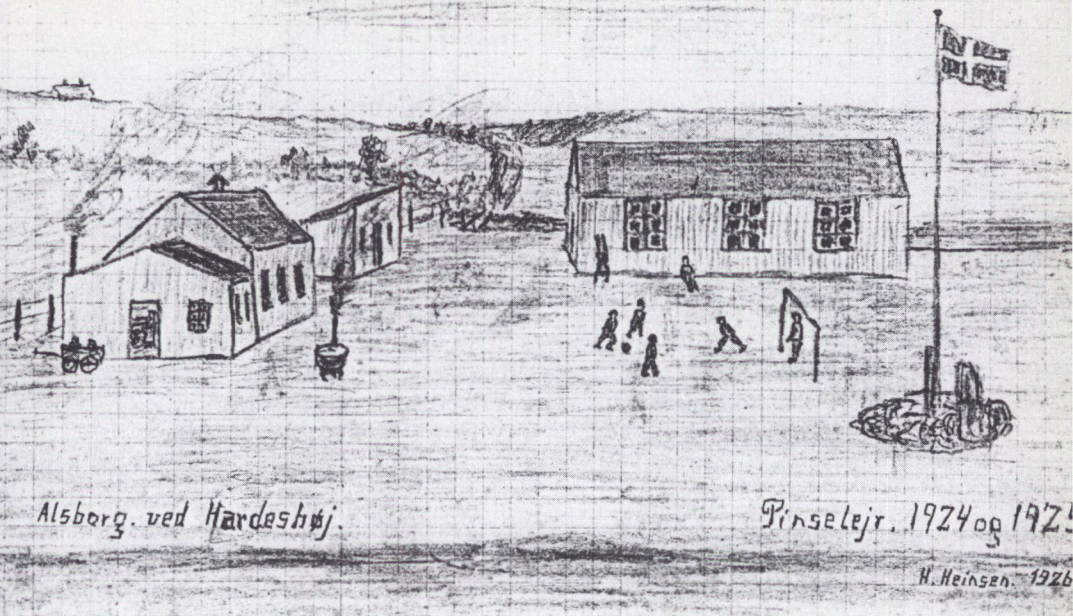
Ansgar kirkesal og KFUM

Efter afstemningen kom der gang i det danske kirke- og menighedsarbejde. Det gav os lejlighed til at vedligeholde og fremme det danske sprog, vi havde lært på ferien i Danmark. Vi læste Flensborg Avis og kom regelmæssigt i den danske kirkesal i Toosbüygade 7. Den blev indviet den 26. juni 1921, og samtidig blev Carl Wulff Noack indsat som præst for den danske menighed. Dansk Kirke i Udlandets formand, biskop Wegener fra Lolland-Falster, indsatte ham i embedet. I den jævne Ansgar kirkesal kom vi til at opleve mange festlige og hyggelige timer.

Der var virkelig sjæleføde at hente under den smukke kirkesals lave loft, der blev båret af to søjler og holdt i hvide og gyldne farver. Med glæde husker jeg også de vækkelsesmøder, som dengang blev holdt i Flensborghus' store sal. Der var trykt et særligt sanghefte til disse møder. jeg formoder, at det har været sange fra Hjemlandstoner. Blandt andet sang vi

Du, som bryder lænker,
løser trælles bånd,
du, som frihed skænker
ved din helligånd,
frem til dig jeg trænger
fra mit fængsel ud,
ej en slave længer,
men et barn af Gud.

Pastor Noack plejede at gå til gudstjenesterne. Fra Wrangelgade, hvor den danske præstebolig lå efter 1926, er det jo et godt stykke vej, men pastor

Alsborg ved Hardeshøj

Pinselejr 1924 og 1925

H. Heinsen 1926

Pinselejren ved Hardeshøj på Als 1924 og 1925 i Helge Heinsens streg.

Noack gik til fods, iført den danske præstekjole med høj hat og i påkommende tilfælde med paraply for at vise den danske præstekjole i det ellers så tyskprægede Flensborg.

Ved nytårstid 1923 oprettedes KFUM i Flensborg. Herefter besøgte vi ungdomsafdelingen hver torsdag, først under ledelse af pastor Moos, siden under sekretær Rudolf Martinsen og pastor H. F. Petersen.

I pastor Moos' tid var vi med til pinselejr ved Hardeshøj på Als. På vejen dertil kørte vi i en lastbil med presenning, så vi kun kunne se bagud. Min bror, Johannes, og jeg, der bar henholdsvis blå og rød gymnasiasthue, sad yderst ved bagsækkene. På vejen mødte vi en knøs, der nærmest lignede en bondedreng med halvlange bukser, bare ben i træsko og kasket på snur. Med foragt så han på os, idet han jo nok har troet, at det var tyskere, der sad i lastbilen, og så kom det højt og tydeligt: »I bønder!«

På Hardeshøj havde vi nogle glade dage, der gik med sang, foredrag, bibeltimer, fodboldspil og al slags underholdning. Hvor var det festligt, når vi samledes i herligt solskinsvejr og ved morgenbordet sang: »Den signede dag med fryd vi ser ...«

Et år sluttede vi lejren en lørdag aften og brød op i den tidlige morgenstund søndag morgen. Jeg tror, vi stod op klokken 5. Den sidste aften blev der selvfølgelig holdt sjov og ballade til ud på de små timer. Nu gik det med fuld oppakning over stok og sten ned til Als fjord, hvor vi blev sat over til Ballebro.

Derfra gik det så igen med lastbil til Hoptrup, hvor vi deltog i højmessen i Hoptrup kirke hos pastor Lilleby. Det var en ualmindelig varm sommerdag, og jeg mindes aldrig at have været så træt ved en gudstjeneste som denne sommermorgen. Det var næsten håbløst at kæmpe mod søvnen, så hvert øjeblik rejste man hovedet med et ryk for ikke at falde i søvn.

KFUM var for min bror, Johannes, og mig en rig oplevelse. Ikke alene var vi begejstrede for »Flemming-bøgerne«, som der blev læst op af, men vi fik også åndelig berigelse ved de bibeltimer og andagter, pastor Moos og senere sekretær Martinsen holdt for os. Så gjorde det ikke noget, at der fra lokalerne ved siden af lugtede forfærdeligt af ost. Vi vidste jo, at den tøj- og maduddeling, som blev foretaget derfra, kom mange fattige og trængende mennesker til gode. Til at begynde med kneb det til vor store ærgrelse voldsomt med at fatte morsomhederne og pointerne i Flemmingbøgerne, men efterhånden lærte man jo mere og mere dansk, så oplæsningen ikke længere voldte nogen vanskelighed.

Blandt de mange gæster, der besøgte os i KFUM i pastor Moos' tid, var bl.a. Wandy Tworek, der begejstrede os med sit fantastiske violinspil, og Knud Rasmussen, der fortalte os om Grønland. Men også lokale kræfter kunne optræde. Også efter, at pastor Moos var flyttet til Halk ved Haderslev i 1923, beholdt vi forbindelsen med ham, idet pinselejren blev forlagt til Halk.

Pastor Nicolai C. Nielsen

Allerede gennem far havde min familie forbindelse med den gamle pensionerede præst fra Nordslesvig, som kaldte sig »Den sidste slesviger«, og som der er skrevet adskilligt om: Pastor Nikolai C. Nielsen (1848-1932). Han havde døbt og konfirmeret far, mens han var præst i Højrup sogn, hvor far var født i Arnum.

Da far før sin død i 1913 lå syg med astma i 7 år, og pastor Nielsen efter sin afsked fra præstegerningen i Højrup, Oksenvad og Sommersted flyttede til Dorotheenstraße i Flensborg, besøgte han far regelmæssigt. Som før nævnt troede far ikke på noget som helst. Alligevel fik han nu, takket være den gamle præsts indflydelse, set sig selv som synder, der alene kan frelses ved Guds nåde i tro på Jesus Kristus. Hans sidste ord, før døden satte punktum for hans liv, var »Gud, vær mig synder nådig.«

Gamle pastor Nielsen nød den største respekt i vide kredse som en imponerende personlighed. Han blev 84 år gammel og brugte altid ved kirkelige handlinger den danske præstekjole. Han yndede at gå til gudstjeneste i Helligåndskirken, hvor han var konfirmeret, og der udviklede sig snart et nært venskab mellem ham og pastor Noack. Dog også til den tyske side havde han sine forbindelser. Blandt andet holdt han sammen med pastor Prahll (der senere

kom som tysk præst til Haderslev og blev dannebrogsmænd på grund af sine fortjenester over for danskheden under naziststyret i 2. verdenskrig) tyske bibeltimer i Sct. Marie menighedssal ved Helligåndskirken. Salen var gerne fyldt, dvs. ca. 200 mennesker, og så gik den gamle glade pastor Nielsen op og ned i salen med sit græske Ny Testamente i hånden og udlagde det oplæste ord på en så ivrig og enkel måde, at man kunne blive betaget deraf.

Mor havde tilsluttet sig Gemeinschaftsverein, en institution, der nærmest svarer til Indre Mission i Danmark, men efter min mening ikke nær så kirkelig som denne. Den lededes af en missionær, og man samledes i lokaler først i Ritterstraße, senere i Große Straße.

Der var kolportør Rekelkam, som havde en kristelig boghandel på hjørnet af Duborggade og Neustadt, der var homøopat Schröder på hjørnet af Neustadt og Åbenrågade, fotograf Christiansen i Frisergade ved Südermarkt, manufakturhandlerne Jørgen Jørgensen og Lassen i Angelburgerstr., men også en hel del ganske almindelige håndværkere og arbejdere. Far forstod ikke, hvordan mor kunne føle sig vel i de kredse. En gåde for ham var det imidlertid, at der til medlemskredsen også hørte en oberstløjtnant von Düsterloh. Denne var en ganske jævn kristen, som ikke gjorde spor ud af sin høje stilling i samfundet, men under alle forhold ville vidne om sin tro på Guds uforskyldte nåde i Jesus Kristus.

Engang, kort før det ugentlige møde med tale og sang skulle begynde, kom en soldat ind i mødelokalet. Han gik op ad midtergangen for at finde en plads og fik pludselig øje på oberstløjtnantsuniformen. Øjeblikkelig slog han hælene sammen og gjorde stram honnør. Men Düsterloh gjorde bare en afværgende bevægelse, som om han ville sige: »Lad bare være! Vi er jo alligevel alle ens for Gud.«

For at komme tilbage til gamle pastor Nicolai C. Nielsen, så er der skrevet flere biografier om ham, bl.a. af provst Holt, Bredebro, og redaktør Kronika, tidligere Flensborg Avis. Provst Holt anser pastor Nielsen for at være ærketysk i betragtning af hans udtalelser under 1. verdenskrig, hvor han bad til Gud om sejr for de tyske våben. Redaktør Kronika mener derimod, at han inderst inde var dansk, idet han altid gik i dansk præstekjole og ønskede at blive begravet af pastor Noack. Selv kaldte han sig »den sidste slesviger«, idet det tyske og det danske for ham var ligestillet og absolut underordnet det kristne som det eneste afgørende.

Hans store korrespondance med tidligere konfirmander, selv i Amerika, og hans store interesse for de fattige og nødlidende, ja endda for tugthusfangerne i Rendsborg efter hans møde med den firedobbelte 15-årige morder fra Ulsnæs, som kom til troen gennem ham, kendetegner ham som en stærk og farverig personlighed. Han havde en bedeskammel i sit soverum. På denne var der

anbragt et hefte med navne på alle dem, han følte trang til at bede for. Han tog sig af de fattigste blandt de fattige og opsøgte dem i de smalle gyder og tarvelige baggårde. Sin 80 års fødselsdag tilbragte han sammen med tugthusfangerne i Rendsborg. Men frem for alt var han en sjælesørger, der hjalp mange mennesker til troen. Han døde 84 år gammel i 1932 med ordene: »Nu dør jeg som røverne på korset.«

Forinden havde han valgt sit gravsted på kirkegården ved Møllegade. »Mit opstandelsestelt«, som han kaldte det. Jordpåkastelsen fandt sted på dansk ved pastor Noack, efter pastor Nielsens ønske. På gravstenen kom til at stå: »O, du evige kærlighed!« og ordene fra Markus 1,15: »Omvender jer og tror evangeliet!« og Johs. 1,7: »Jesu, Guds søns blod renses os fra al synd«. Derefter fulgte navnene på de fem menigheder, hvor han havde tjent som præst: Højrup, Sommersted, Tandslet, Oksenvad og Bedsted.

Mor syg – Pinsebevægelsen

I 1923 indtraf en begivenhed, som skulle blive af vidtrækkende betydning for os. Mor blev alvorligt syg og måtte indlægges på Diakonissehuset. Hvilken sygdom, hun blev indlagt for, fik vi aldrig at vide. I hvert fald fortalte mor, at det må have været noget temmelig alvorligt. Thi hver dag ved stuegangen kom professor Baum med en hel sværm af læger, kandidater og sygeplejersker til mors seng, fortalte noget på latin, idet han pegede på hendes mave og demonstrerede og forklarede sygdommen.

Det eneste, mor forstod, var ordet »kolossal«. Men kurere sygdommen kunne de åbenbart ikke. En dag blev mor sendt hjem. Huslægen, dr. Jensen, kom og fortalte mor, at hun endelig måtte blive i sengen og bevæge sig så lidt som muligt. Skulle hun imidlertid alligevel pludselig få stærke smerter, skulle hun tage nogle dråber fra en lille flaske, han stillede på hendes natbord.

Nu vidste mor altså, at sagen var meget alvorlig. Om natten kunne hun ikke sove ved tanken om, hvad der skulle ske med os 8 børn i tilfælde af, at hendes sygdom skulle få en dødelig udgang.

Så pludselig sagde hun for sig selv: »Er nogen iblandt jer syg, han kalde menighedens ældste til sig, og de skulle bede over ham og salve ham med olie i Herrens navn. Og troens bøn skal frelse den syge, og Herren skal oprejse ham ...« Mor blev urolig. Var det et ord fra bibelen? Hun mindedes ikke nogensinde at have læst det. Hvor kom de ord så fra, og hvad betød de?

Hen ad formiddagen fik mor besøg af en skrædder Nissen, som også var medlem af samfundet (Gemeinschaftsverein) i Flensborg. Han kom frimodig og glad og sagde: »Jeg fik sådan et dejligt ord i min morgenandagt i dag, så jeg syntes, jeg skulle dele det med Dem nu, hvor De ligger syg i sengen. Det ord er fra Jakobs brev kap. 5 vers 14-16: »Er nogen iblandt jer syg ...«. Da

mor fortalte, at det ord havde hun hørt i nattens stilhed kl. 2, begyndte de i fællesskab at overveje, hvem der var »menighedens ældste«, og hvad det ville sige, at salve med olie. Nissen mente, at det nok måtte være de gamle Lassens, der havde en manufakturhandel vistnok i Angelbogade, og begge var over 70 år. Da Nissen boede i Lyksborggade og var kørende på cykel, besluttede han at cykle til Lassens og tale med dem om sagen.

Lassen var optaget i forretningen, men fru Lassen sagde, da hun hørte Nissens beretning, at hun længe havde følt, at hun endnu før sin død, som jo i hendes alder kunne komme når som helst, skulle være med til at erfare et eller andet stort fra Gud, og nu var hun klar over, at det måtte være dette. Hun ville under alle omstændigheder gerne salve mor. Altså blev der aftalt en dag, en formiddag, hvor Nissen og de gamle Lassens mødtes ved mors sygeseng, læste et ord, sang en salme, forenedes i bøn om helbredelse for den syge, hvorefter fru Lassen tog en lille flaske med olie og salvede mors pande. Så forenedes de igen i tak og bøn og gik hver til sit.

Mor stod derefter op og satte sig ude i køkkenet og gav sig til at skrælle kartofler. Da kom dr. Jensen og gik som sædvanlig lige ind i soveværelset, hvor han til sin store forbavselse fandt sengen tom. På gangen mødte han min søster Hanne og fik som svar på sit spørgsmål, hvor mor var blevet af, at vide, at hun sad i køkkenet. Dybt rystet gik han derud og sagde: »Jamen fru Heinsen! Jeg havde jo sagt til Dem, at De ikke måtte røre Dem af pletten! De behøver bare at nyse eller hoste, så kan De få de frygteligste smerter, ja, det kan blive Deres død!«

Derpå svarede mor, at hun ikke frygtede døden, men regnede med Gud. Og så fortalte hun ham, hvad der var hændt. Det vidste han ikke rigtig, hvad han skulle sige til, men så gik han straks til sin plejefar, fars gamle præst, den førømtalte Nicolai C. Nielsen og bad ham om at tale mor til fornuft. Så kom Nielsen og foreholdt mor, at når vi havde fået lægerne som en hjælp fra Gud, så skulle vi også bruge deres hjælp. Det gav mor ham ret i, men påpegede derefter, at lægerne jo altså ikke kunne hjælpe mere, og at Gud dog her havde grebet ind, så det ville være foragt for Guds ord og vantro ikke at følge Guds råd. Men det kunne den gamle præst altså ikke forstå og gik hovedrystende sin vej.

Desværre fandt mor heller ingen forståelse i samfundet, så da hun læste om pinsebevægelsen i Ruhrdistriktet, tog hun derned og sluttede sig til vor store sorg ved gendåb til pinsebevægelsen.

Pengenes værdi forringes

Som omtalt voksede nøden også efter kapitulationen, og inflationen tog for alvor fat. Det skete gang på gang, at pengene i løbet af nogle få dage havde

mistet det halve af deres værdi. Under de forhold måtte mor have en taske med, når hun skulle hæve sin pension, og alle pengene måtte omgående bruges til de nødvendigeste indkøb, da de dagen efter kunne have mistet det halve af deres værdi. Pengesedlerne blev trykt i så hurtig rækkefølge, at der ikke blev tid til at trykke dem på begge sider. Man lod simpelthen den ene side stå tom. Mens pengenes værdi i 1922 endnu lød på ...tusinde, steg tallene i 1923 til ...millioner. Jeg har således en pengeseddel endnu fra 1. september 1923, der lyder på 500.000.000,- Reichsmark. (Altså: fem hundrede millioner Reichsmark), og dem kunne man måske købe et rugbrød for.

For os som børn var det jo spændende at regne med millioner, men for mange af de ældre var det den rene katastrofe. Jeg husker endnu billedet fra slagterbutikken, hvor der var fuldt af mennesker. Slagteren og hans kone stod til anklerne i papirpengesedler, og hver gang en af de ældre rakte sin indkøbstaske over disken, fyldt med papirpenge, for at købe f.eks. $\frac{1}{2}$ pund kød, skulle slagteren til at rode efter gyldige pengesedler ved at smide hundrede tusinder på gulvet for at nå millionerne, indtil det nødvendig beløb var nået. På den måde røg mindst 90% af sedlerne på gulvet som værdiløse. Således var de ældre helt afhængige af slagterens og i det hele taget de handlendes ærlighed.

Vi børn fik i hvert fald en tydelig anskuelsesundervisning i pengenes skrøbelige værdi, der kan skifte fra dag til dag. Og vi lærte, at i forhold til pengenes upålidelighed og forgængelighed var fast ejendom som huse, gårde, jord og lignende meget mere værdibestandige.

Min konfirmation

Min konfirmation den 22. marts 1925 blev en stor oplevelse. Dette gælder ikke gaverne, der hovedsagelig bestod i ca. 40 lommeværklæder, der holdt til langt ind i studentertiden, men forberedelsestiden og selve højtiden i Petrikirken.

Som nævnt deltog vi i det danske kirkeliv i Toosbüygade og i KFUM. Men vi holdt samtidig fast ved Petrikirkens præst Thomas Matthiesen. Han var den sidste tyske præst for de danske i Flensborg. Han holdt indtil pinse 1923 dansk gudstjeneste i Helligåndskirken hver 14. dag og ved de store højtider. På dette tidspunkt havde gudstjenesterne i Toosbüygade reduceret besøget ved den tyske præsts gudstjenester i Helligåndskirken så meget, at han da valgte at holde inde. Herefter var de danske præster ene om de danske gudstjenester. Men vi holdt altså fast ved pastor Matthiesen og fulgte ham til Petrikirke.

Matthiesen konfirmerede både mine søskende og mig. Han var et udmærket menneske, omend helt igennem tysksindet. Han var i øvrigt født i Haderslev og tidligere præst i Spandet. Hans broder var leder af Diakonisseanstalten i Flensborg. Konfirmationsforberedelsen foregik særskilt for drenge og piger, men vi blev konfirmeret samtidig. Der var ca. 35 på hvert hold. Undervisningen

Dur Erinnerung an die Konfirmation

Jahr 13, 8. Jesu Kristi hof gættan mid frætt mid hofu af i frættid.

Jørgen Jensen

geboren am 22. Juni, jhr. 18. Febr. 1909 ist nach empfangener Unterweisung im Worte Gottes

am 22. März 1925 in der ev.-luth. H. Peter = Kirche

zu Flensborg konfirmiert worden.

Konf. Kant. Matf. 7, 24-29.

Pastor J. Mathiesen

var grundig og bestod i en nøje gennemgang af Luthers katekismus med de ti bud, trosbekendelsen, Fadervor, dåben og nadveren. Desuden blev bibelhistorien gennemgået og en lang række salmer og skriftsteder lært udenad og det så grundigt, at jeg kan mange af dem endnu, ligesom alle Gl. og Nytestamentlige skrifter over 50 år efter.

Selve konfirmationshøjtideligheden i kirken foregik på den måde, at præsten efter indgangssalmen og skriftlæsning holdt en prædiken over Matthæus 7, 19-29 »Ikke enhver, som siger til mig »Herre, Herre!« skal komme ind i Guds rige, men den, der gør min faders vilje, som er i Himlene«. Og derefter lignelserne om huset på klippen og huset på sandet.

Efter prædikenen blev der sunget en salme, hvorefter drengene og pigerne sang en vekselsang over salme 23: »Der Herr ist mein Hirte – Mir wird nichts mangeln ...« (Herren er min hyrde, mig skal intet fattes).

Vor præst, pastor Thomas Matthiesen, gik så frem og stillede sig foran os, hvorefter vi rejste os og fremsagde trosbekendelsen i fællesskab. Derefter spurgte han os: »Vil I konfirmeres på denne tro?« Derpå opstod den pinlige situation, at svaret blev svagt, så det næsten ikke kunne høres. Da præsten gentog sit spørgsmål, tog nogle af os mod til sig til at svare et hørligt »Ja«. Det skulle der nu også et vist mod til i den stopfyldte store kirke, hvor mange af ens familie og bekendte sad og hørte på.

Selve konfirmationsgildet bestod i en festlig middag i familiens kreds og derefter ved kaffetid et kaffebord sammen med ganske få gæster.

Mine brødre rejser til København

I 1927 indtraf to afgørende begivenheder. Den ene var af kirkelig art, den anden var, at min bror Johannes i marts måned 1927 tog sin studentereksamen fra det gammelsproglige gymnasium.

Men hvor stor glæden end var over den beståede studentereksamen, så var det altoverskyggende og pinlige spørgsmål: »Hvad nu?« Penge havde vi ingen af, så et teologisk studium, som han ønskede at gennemføre, syntes umuligt, og andre veje var der tilsyneladende ikke.

Midt i al denne rådløshed kom pastor Noack og fortalte, at han havde fået brev fra en grosserer Raimer Hansen i København. Han kendte ham ikke personligt, men han havde af og til fået et bidrag til kirkebladet »Et ord med på vejen« fra ham. Grosserereren skrev, at hvis pastor Noack havde forbindelse med en eller anden ubemidlet student, ville han gerne hjælpe vedkommende økonomisk. Tilbudet syntes jo at komme som en gave fra himlen. Der blev aftalt en tid, en dag grosserereren alligevel skulle komme til Flensborg.

Jeg husker begivenheden, som var det i dag. Mor havde dækket bordet i spisestuen til frokost, og vi søskende sad i køkkenet for ikke at være i vejen.

Alt syntes at forløbe efter ønske. Men da Raimer Hansen var gået, sagde mor til vor store overraskelse, ja ærgrelse: »Denne mand vil jeg intet have med at gøre!« Vi spurgte, om han da havde gjort hende noget, men det benægtede hun. Der var i hans væsen et eller andet, der vakte hendes mistænksomhed, ja mishag. Hun meddelte i hvert fald pastor Noack med beklagelse, at hun ikke ønskede nogen som helst forbindelse med grosserereren, og at hun ikke ønskede hjælp fra den københavnske grosserer til Johannes' eventuelle studium i København.

Dermed var vi i samme tilsyneladende håbløse situation som forhen. Men der viste sig alligevel et nyt lyspunkt. Pastor Noack kom igen, men denne gang med et brev fra en studiekammerat, der nu var præst i Mosbjerg pr. Sindahl i Thy. Som formand for skolekommissionen var han kommet i en vanskelig situation. Deres lærer var styrtet med cyklen og sengeliggende for længere tid, så de stod uden lærer til en stor flok børn, og der var ingen lærere at få. Om ikke pastor Noack kendte en student eller lignende kvalificeret person, der kunne hjælpe dem ud af kniben.

Det var lige det rigtige tilbud. I cirka 4 måneder kunne Johannes tjene 90% af en lærers grundløn, så jeg tror, at han ved studiets begyndelse i København havde ca. 1000 kr. som startkapital.

I mellemtiden var min søster Johanne blevet antaget som sygeplejeelev på Haderslev Amtssygehus. Hun fik gratis kost, logi og sygeplejedragt foruden

Helge Heinsen som nybagt student marts 1930.

25 kr. månedlig. Deraf kunne hun sende de 20 kr. til Johannes i København, så hans studium var sikret.

Året efter, i 1928, kom min ældste bror Carl til København også som teologisk student. Efter at være startet som bondekarl i Angel under krigen, var han rejst til Arnum, hvor far var født, og hans søster Kristine, der nu var gift Schmidt, drev fædrenegården. Han fik plads på en gård, hvor den gamle Ane Skov sad på aftægt. Hun var skrøbelig, mest sengeliggende og nærmest blind, så Carl så en opgave i at besøge hende regelmæssigt i sin fritid og læse Guds ord for hende og syng en salme.

En dag begyndte hun at snakke om, at han jo egentlig burde være præst. Skønt han slog det hen med en bemærkning om, at så skulle han have været mere flittig i realskolen, blev hun ved med sit. Da hun døde, stod der i hendes testamente: »1000 kr. til Carl, hvis han ønsker at studere til præst«. Nu var fristelsen der jo. Måske kunne han da tage studentereksamen for pengene. En forespørgsel på Rønde kursus gav positivt resultat, og med stort slid blev studentereksamen taget dér på vistnok to år.

Nu var der to, der læste uden at tjene penge dertil. Hvordan skulle det gå?

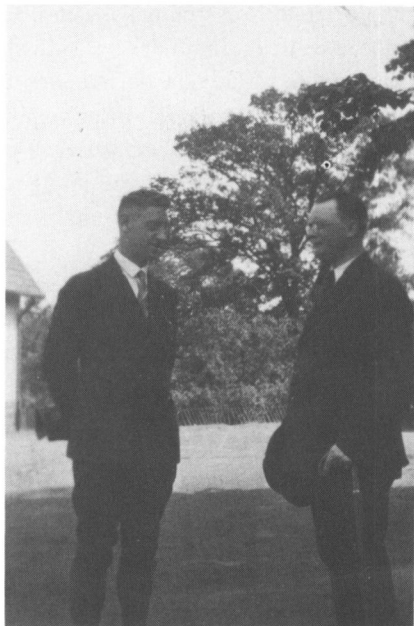
Foreløbig lejede de et værelse sammen for 40 kr. om måneden hos fru Henriksen på J. M. Thielesvej. Fru Henriksen var en ældre enke, hvis datter læste til translætør i Italien. Da hun var bange for at bo alene, var hun glad for at få et par unge studenter i huset. Allerede første morgen efter deres indflytning bankede det på deres dør kl. 8, og fru Henriksen kom med en bakke med kaffe og rundstykker. Dette gentog sig hver morgen, og da mine to brødre ved månedens slutning ville betale næste måneds leje og spurgte, hvad de skulle betale for morgenkaffen, var svaret, at den skulle ikke koste noget.

Pastor H. F. Petersen

Da jeg tog min studentereksamen fra Oberrealschule I i marts 1930, var spørgsmålet, hvad jeg skulle bruge tiden til, indtil jeg kunne begynde det teologiske studium i København i september. Vi havde i mellemtiden erfaret, at der i Bethel ved Bielefeld var en teologisk højskole med omtrent 200 elevpladser, hvor man kunne få en god indføring i det teologiske studium. Mor var villig til at dele sin lille pension med mig, så opholdet kunne finansieres med yderste sparsommelighed.

Således kunne jeg tirsdag den 22. april 1930 forlade Flensborg med toget sydpå kl. 7.27. Som rejseledsagere havde jeg to studiekammerater, von Hagen fra Slesvig og Christoffersen fra Angel, Sørup eller Satrup, så vidt jeg husker – samt pastor H. F. Petersen, andenpræsten for den danske menighed i Flens-

*Pastor H. F. Petersen og Helge Heinsen fotografere-
ret den 4. juni 1930 i Bethel ved Bielefeld.*

borg. Sidstnævnte havde jeg lært at kende i den tid, han var sekretær for KFUM, hvis medlem jeg var fra dens grundlæggelse i 1923.

Pastor Petersen havde altid vist stor interesse for mig, og jeg var med til en del danske gudstjenester også uden for Flensborg, bl.a. i Harreslev skole hos lærer Kjems, der sammen med sin hustru virkede i mange år som vandre lærere og særlig tog sig af ungdommen, henholdsvis med gymnastik og håndarbejde. Pastor Petersen havde en egen måde at prædike på, livligt og jævnt, ja, undertiden ligefrem plat. I hvert fald havde han altid et lydært publikum. Han havde sit særlige arbejdsfelt, idet han hovedsagelig betjente de små danske kredse i Flensborgs omegn og i de dansktalende områder mod vest langs med grænsen fra 1920. Det vil sige, at han foruden Kobbermølle, Lyksborg, Adelby og Valsbøl også holdt små danske gudstjenester i private hjem, oftest i gårde og husmandssteder i Jaruplund, Ladelund, Agtrup, Læk og Aventoft, ja, helt ned til Tønning i det sydvestlige hjørne af Sydslesvig, hvor der i selve nazitiden, dvs. i midten af trediverne, blev grundlagt en dansk privatskole.

Engang i sommeren 1929, det må have været i juni måned, indbød han mig til en biltur til Frederiksstad og Tønning. Han holdt foredrag over et ganske neutralt emne og viste lysbilleder fra Ægypten. Midt under lysbilledforedraget

gik døren til forsamlingslokalet op, og i lysskæret fra døren viste sig en politibetjent i fuld mundering. Han stirrede i lang tid ind i lokalet for ligesom at indprente sig de tilstedeværendes ansigter for at kunne beskyldte nogen for lyssky dansk virksomhed. Efter nogen tid forsvandt han lige så pludseligt, som han var kommet. Da vi senere kørte gennem byen, tog vi vejen om ad den jødiske kirkegård, hvor mange af gravstenene var væltede og ligesom kirkegårdsmuren oversmurt med hagekors og nazistiske paroler som »Juden raus!« (Ud med jøderne).

Karakteristisk for pastor Petersen var det, at han kunne have de mest snurrige indfald. Således sagde han dér på turen, i en tid, hvor det jo ikke just tegnede lyst for danskheden i Sydslesvig: »Hvad mener du, Helge, hvis du engang bliver præst her i Frederiksstad?« På det tidspunkt kunne det nærmest lyde som idioti eller da i hvert fald som fuldstændig meningsløst og alligevel! 18 år efter gik hans spådom i opfyldelse og det tilsyneladende umulige blev muligt, idet jeg i 1947 blev indsat som dansk præst i Husum og Frederiksstad m.m.

Student i København

Som omtalt tidligere var mine to brødre Johannes og Carl kommet til København som teologiske studenter i hhv. 1927 og 1929. I 1930 var det min tur til at rejse til København som stud.theol. nr. 3. Johannes og jeg flyttede da til et værelse på L. I. Brandes Allé på Frederiksberg, mens Carl lejede et værelse i den skumle Istedgade på Vesterbro uden at ane, hvad han indlod sig på.

I mellemtiden var Hanne og Margrethe blevet færdige med deres uddannelse som sygeplejersker og kunne tage arbejde som privatsygeplejersker formedelst 5 kr. om dagen. Det var en stor oplevelse for mig at komme i et fuldstændigt dansk miljø og særlig at opleve det danske studenterkammeratskab i Kristelig Akademisk Forening i Rosenborggade. Havde jeg ikke vidst det før, at jeg var dansk af sind og skind, så mærkede jeg det nu ved den ligefremme og bramfri måde i omgangen med studenterkammeraterne, hvoraf de fleste jo var teologer. Her var jeg den tredie Heinsen, og mine brødres kammerater var med det samme også mine, og »du« var den naturlige tiltaleform.

Da vi nu var så mange søskende samlede i København, var det nærliggende at tænke på en fælles lejlighed i stedet for de mange privatværelser. Men det var lettere tænkt end gjort. Det var i begyndelsen af 30'erne meget vanskeligt at finde en lejlighed. Vi købte hver morgen Berlingske Tidende og søgte tilbudene igennem, men de fleste af dem var simpelthen for ringe.

En skønne dag gav vores ivrige søgen alligevel resultat. Der var averteret en tre-værelses lejlighed i Park Allé 23, nær ved Jagtvejen og lige over for den dengang endnu åbne og ubebyggede Nørre Fælled og 500 m fra Fælledparken.

Den månedlige husleje var angivet til 80 kr. Det var lige et passende tilbud for os. Nu skulle vi bare have nogle af mors møbler fra hendes fireværelses lejlighed i Flensborg herover, da hun alligevel ikke havde brug for dem.

Allerbedst ville det have været, dersom hun selv kunne være flyttet til os, men det syntes at være umuligt, idet hun ikke kunne få den tyske embedsmandspension med til udlandet. Den besked havde hun i hvert fald fået hver gang, hun spurgte derom på postkontoret i Flensborg. Altså blev vor nye lejlighed målt op og bestemt, hvilke møbler vi evt. kunne overtage. Det var meningen, at Johannes skulle rejse til Flensborg efter dem. Det gik imidlertid helt anderledes.

Netop som vi spekulerede over møbleringen af vores nyerhvervede lejlighed, skrev mor: »Nu kan jeg alligevel komme over til jer!«

På denne tid havde hun mødt en af fars kolleger på gaden og fået at vide, at han havde bosat sig i Haderslev. På hendes spørgsmål: »Hvad så med pensionen?« havde han svaret, at den blev mod månedlig kvittering indsat på en bankkonto i Hamborg, hvorefter banken foretog overførslen til en bankkonto i Haderslev på ganske normal og lovlig vis. Mor forespurgte på postkontoret, om de ville indbetale hendes pension på en bankkonto i Hamborg, hvad der intet var i vejen for.

Altså kunne Johannes nu tage til Flensborg, hvor mor i mellemtiden havde sagt sin lejlighed på Bov Landevej 4 op. Han fik stuvet alle møblerne ned i det halve af en godsvogn, der formedelst 90 Mark bragte dem til Københavns godsbanegård, hvorfra vi hentede dem med en lejet lastvogn. Det blev altså en billig flytning. Og glade var vi, at vi nu kunne bo sammen med mor.

Nu kunne hun føre hus for os og ikke nok med det. Husejersken tilbød os posten som vicevært for 30 kr. om måneden. Sammen med de reparationer, som vi selv kunne udføre og skrive på regningen, blev det et velkomment tilskud til den fælles husholdning, mor, vi tre brødre og to søstre.

Dertil kom, at der ved siden af os på 1. sal boede en bager, som havde forretning i stueetagen, og hos hvem vi kunne købe al slags bagværk til halv pris efter kl. 17. Københavnerne vil jo gerne have varmt morgenbrød, rundstykker og kryddere, men i Flensborg var det forbudt at sælge den slags, da det blev betragtet som usundt. Vi fik således de små franskbrød, der normalt kostede 20 øre, for 10 øre stykket, wienerbrød for 5 øre stykket osv. Mange gange kunne jeg sende en stor pakke wienerbrød til min kæreste og hendes 8 søskende i Svindbæk Skole ved Thyregod. Når det blev varmet op i ovnen, smagte det som nybagt.

Mors ophold i København blev dog ikke af lang varighed. I 1934, efter Hitlers magtovertagelse året forud, fik mor meddelelse om, at der fremtidig ikke ville blive sendt pensioner fra Tyskland til udlandet. Hvis hun fortsat ville

nyde pensionen efter far, skulle hun rejse tilbage. Der var altså ikke andet at gøre. Mor lejede et par værelser i en villa i Flensborg og måtte så opleve krigstiden dernede.«

Om udgivelsen

Erindringerne findes i Helge Heinsens privatarkiv i Arkivet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig (P 283-2). Sammesteds er bevaret en del sager fra Heinsens Sydslesvig-tid. Udeladelser er i nærværende udgivelse markeret med

...

De benyttede fotos findes, hvor andet ikke er angivet, i Helge Heinsens privatarkiv.